

Ob podelitvi najvišjega odlikovanja

Ljubljana - mesto heroj

Iz utemeljitve predloga za odlikovanje z redom narodnega heroja

Za konec tedna

Sobotna priloga Dela

Iz vsebine:

IZ TISTIH USODNIH, EDINSTVENIH DNI, KO JE BILA LJUBLJANA DRŽAVA V DRŽAVI

Iz prispevkov Vladimira Krivica, Milana Škerlavaja, dr. Božene Ravničarjeve in Iva Svetine v knjigah »Ljubljana v ilegali«

PRED 25 LETI JE LJUBLJANA POZDRAVILA PRVO NARODNO VLADO

Privečanje njenih članov dr. Marijana Breclja, Vide Tomšič, dr. Aleša Beblerja, dr. Mihe Kambiča, Zorana Poliča, dr. Marijana Ahčina, Franca Leskoška, dr. Jožeta Pokorna, dr. Lada Vavpetiča in Toneta Fajfarja

OD AVGUSTA 1918 DO MAJA 1945

Govorica pomembnih datumov

1939 - 1943 - 1945 FAŠISTIČNA PLIMA ZALIVA SVET - KRI IN ŽRTVE NISO BILE ZAMAN

Od Hitlerjevega Blitzkriega do Hirošime

DRAGO VRESNIK

TUDI Z OROŽJEM, ČE NI ŠLO DRUGAČE

Privečuje prvi komandant osvobodnega Maribora Stefan Pavšič

IZTOK AUSEC

IZ GORICE V LJUBLJANO

Fomenek z Jožetom Borštnarjem

VLADO KOZAK

CENZOR

IVAN FRANKO

OB OBLETNICI DRUGE SVETOVNE VOJNE

Vojaško-politični komentar

VLADIMIR KAVČIC

ŽRTVE

Odlomek iz romana

Ljubljana bo danes prejela kot prvo mesto v Jugoslaviji red narodnega heroja za izreden delež, ki ga je prispevala k osvobodilnemu boju jugoslovanskih narodov. Isto odlikovanje bo prejela tudi varnostno obveščevalna služba Osvobodilne fronte (VOS), red zasluge za narod z zlato zvezdo pa bodo dobile zdravniška in sanitetna služba v Ljubljani, organizacija OF in KP na slovenskih železnicah ter njuna rajonska odbora v Ljubljani ter Centralna tehnika KPS. Objavljamo odlomek iz utemeljitve, zakaj je Ljubljana dobila to najvišje odlikovanje.

Ljubljana je bila že pred drugo svetovno vojno središče naprednega revolucionarnega delavskega gibanja, ki ga je idejno in politično usmerjala Komunistična partija v organiziran in množičen odpor proti takratnemu boržuasnemu režimu. Partijska organizacija v Ljubljani je s pravnimi uresničevanjem politike svojega osrednjega vodstva pridobila veliko simpatizerjev v delavskih in kmečkih vrstah, med napredno inteligenco in mladino. Imela je jasno opredeljen odnos do vseh takrat aktualnih družbenih in političnih vprašanj npr.: glede nacionalnega in kmečkega vprašanja, do imperializma, klerofašizma idr. Njena solidna organiziranost ter enotnost in povezanost z delavskim razredom ter ljudskimi množicami ji je omogočila, da je leta 1934 organizirala IV. državno konferenco KP Jugoslavije, ki jo je v Ljubljani pripravil prijatelj Tito. Leta 1939 pa je v predmestju Ljubljane organizirala vsedržavno posvetovanje KP Jugoslavije, ki ga je vodil tovariš Tito.

V predvojnem obdobju je partijska organizacija v Ljubljani, ki je štela okrog 200 članov, organizirala številne politične akcije, demonstracije, štrajke, delavska zborovanja, kulturne javne nastope in podobne akcije. Ob podpisu pristopa Jugoslavije k trojnemu paktu je partijska organizacija v Ljubljani demonstracije proti takratnemu protiljudskemu režimu. Ob fašističnem napadu na Jugoslavijo je pozvala svoje člane in vse domoljube za obrambo domovine. Njenemu pozivu so se množično odzvali komunisti, člani SKOJ, delavska in kmečka mladina ter napredna inteligenca.

Takšno mesto, vloga ter povezanost z ljudskimi množicami je KP omogočilo, da je leta 1941 uresničila svojo zgodovinsko nalogo. Pozvala je komuniste, naj skujejo enotnost proletariata zvezo delavcev in kmetov ter napredne mladike in inteligence ter ustanovijo močno osvobodilno fronto. Komunisti so se v Ljubljani povezali z vsemi naprednimi silami in jih vključili v aktiven in organiziran odpor proti okupatorju. Uspeh takšne dejavnosti KP se kaže v tem, da je velika večina narodno zavednih Ljubljančanov v usodnem trenutku leta 1941 našla svoje mesto na strani KP v boju proti fašizmu in domačim izdajalcem ter hitljevstvu. V narodnoosvobodilno borbo so Ljubljančani vstopili družbeno osveščeni, kar je bistveno prispevalo k hitremu in množičnemu ustanavljanju odborov OF.

Enajstega aprila 1941 so vkorakali v Ljubljano oddelki italijanske vojske. Italijani so del Slovenije proglasili za svoje ozemlje, tkm, Ljubljansko pokrajino, za upravno središče te pokrajine pa proglasili Ljubljano, kjer je bil sedež visokega komisarja, fašističnega federala in XI. armadnega zbora.

Dobrih 14 dni po okupaciji (27. aprila) je bil v Ljubljani, na pobudo Komunistične partije, ustanovljen sestanek Protifasistične fronte, ki so se ga udeležili zastopniki KPS, krščanskih socialistov, demokratskega krila Sokola in kulturnih delavcev. Konec junija se je Protifasistična fronta preimenovala v Osvobodilno fronto.

Množičnost narodnoosvobodilnega gibanja v Ljubljani je ustvarila pogoje in omogočila sestajanje vodstva KP, IO OF ter predstavnikov naprednega krila posameznih političnih skupin, kulturnih in javnih delavcev.

Prvega in drugega junija je bila v Ljubljani širša partijska konferenca, kjer je Edvard Kardelj posredoval delegatom smernice za priprave na vstajo. 22. junija je CK KPS ustanovil Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet, kar je nekaj dni za tem potrdil širši sestanek OF.

V Ljubljani je bilo pet zasedanj Vrhovnega plemena OF. Posebno pomemben je

tretji plenem 16. septembra 1941, ko se je konstituiral Slovenski narodnoosvobodilni svet (SNOO) ter sprejel vrsto odlokov (narodni davek, posojilo svobode, odklop o zaščiti naroda) in četrti plenem 1. novembra 1941, ko je bilo sprejetih sedem temeljnih točk OF.

Partija je že v letu 1941 organizirala v Ljubljani eno najpopolnejših organizacij narodnoosvobodilnega boja, kot jih je kdajkoli imelo kakšno okupirano mesto — ilegale odbore OF — po hišah in ulicah, terenske odbore OF (okrog 400) in odbore OF po tovarnah, matične odbore OF v ustanovah in za posamezne stroke (trgovci, obrtniki), kvartne in rajonske ter okrožni odbor OF, močan propagandni aparat, borbeno grupe, množično obveščevalno službo, Narodno zaščito in množične organizacije: mladinsko OF in Ljudsko pomoč. Sindikati so prenehali delati legalno, toda ilegalno so delali naprej, v okviru OF, in ustanovili odbore Delavske enotnosti po tovarnah. Partijska organizacija v Ljubljani so bile povezane na Rajonske komiteje, le-ti pa na Okrožni komitej KP in ta na Poveljstvo CK KPS. Na partijska vodstva so bile vezane organizacije SKOJ.

Organizacija OF v Ljubljani je bila nezadržan vir za mobilizacijo borcev za partizanske čete. Prekaljeno in čvrsto kadrovsko jedro OF in KP je bilo baza množičnih organizacij, ki so se razširile v letu 1942. Na vse pokrajine v Sloveniji sta se razširili najbolj borbeni organizaciji z množičnim partijskim jedrom: Narodna zaščita in Delavska enotnost, Mladinska OF je prerasla v Zvezo slovenske mladine, ustanovljena pa je bila tudi slovenska protifašistična ženska zveza in Ljudska pomoč, ki je prerasla v Slovensko narodno pomoč s svojim glasilom »Narod v ječi«. Slovenska narodna pomoč (SNP) je bila specializirana institucija, ki je skrbelo za stanovanja ilegalcev, aktivistov, za pomoč zapornikom in internirancem ter njihovim družinam. Poseben sektor je skrbel za okrog 120 otrok ilegalnih funkcionarjev partizanskih enot, vodstev OF in KP ter je ostal neodkrit skozi vso okupacijo. V tem okviru je SNP zbirala tudi materialna in finančna sredstva ter vpeljala poseben p-ispevek za različne ilegalne socialne akcije OF. V Ljubljani so se izredno uspešno razvili posebni sektorji: Varnostna obveščevalna služba (VOS), Tehnika, Finančno gospodarski odbor, sektor železnice ter sanitetni sektor.

Prav v Ljubljani je uspelo Osvobodilni fronti vključiti v osvobodilno gibanje skoraj vse prebivalstvo. Boj proti okupatorju se je razvijal v različnih oblikah, od pisarnj propagandnih gesel, trošilnih akcij, razširjenja ilegalne literature, zbiranja materiala za partizane, za ilegalce, zapornike in internirance, odstopanja stanovanj za ilegalce, skrivanja in skrbi za otroke ilegalcev in partizanov, ki jih je policija iskala, množičnega sodelovanja v obveščevalni službi o delovanju okupatorjev in njihovih izdajalcev, pa do oboroženih akcij v sami Ljubljani in do izvajanja smrtnih obsodb nad narodnimi izdajalci. Člani VOS in Narodne zaščite so zaplenili večje količine orožja v skladiščih, ki so jih varovali italijanski vojaki in razorožili veliko okupatorskih vojakov. Oborožena skupina iz Polja-Zaloga, ki jo je vodil rajonski komitej ZKS, je že 16. julija 1941 v Besnici ubila nemškega vojaka.

Zaradi silovitega in množičnega poleta osvobodilnega boja je začel okupator uvajati drastične ukrepe. Uvedel je strogo policijsko uro, objavil drastične kazni za razširjalce in bralece ilegalne literature, zaplenil vse radioaparate, odvzel vse avtomobile, prepovedal vožnjo s kolezi itd. Za kršitev teh odlokov je streljal na licu mesta. Jeseni 1941 so ustanovili vojaško sodišče, ki je do kapitulacije Italije organiziralo 8737 procesov proti 13.186 ljudem (intern-

ranci niso upoštevani). Isreko je 83 smrtnih kazni. Mesto Ljubljana, ki je ob začetku druge svetovne vojne štelo okrog 100.000 prebivalcev, so februarja obdali z bodečo žico, tako da je v ožjem središču ostalo omreženih okrog 60.000 prebivalcev. Ta del mesta je bil še posebej, kot svetov, pregrajen na 7 sektorjev, posamezne ulice s španski jezdci, da bi tako onemogočili ali otežkočili gibanje ljudi med posameznimi sektorji. Postopoma so odgnali v tem letu v internacijo več kot 6000 ljudi. Aprila 1942 leta so uvedli sistem talcev ter na različnih krajih postrelili okrog 150 ljudi. Po 1. 1942 so se pojavili še domači izdajalci-belgardisti, ki so samo v eni akciji, o bošiču 1942, zaprli 1000 Ljubljančanov. Tako je bilo leta 1942 v zaporu okrog 20.000 Ljubljančanov ali 1/3 vsega prebivalstva ožjega, z žico obdanega mestnega območja.

Kljub vsem tem grozjavam in žrtvam pa je osvobodilno gibanje v Ljubljani nezadržno raslo. Poletu 1941 so bile po podjetjih, ustanovah in terenih organizirane borbeno skupine, ki so razoroževale okupatorske vojske. Jeseni 1941 so se te skupine vključile v narodno zaščito, ki je bila organizirana po vodih, četah in bataljonih. Njeni člani so bili zapriseženi. V letu 1942 je obstajalo 5 bataljonov NZ, v katere je bilo vključeno preko 3000 članov. Poseben bataljon NZ je deloval na železnici in skrbel za prevoz v Ljubljani zbrane materiala do partizanskih enot in bolnišnic ter za prehod ilegalcev iz Ljubljane, ki je bila z žico in bunkerji povsem blokirana, na osvobodeno ozemlje.

Najbolj pogumni in zavedni člani borbenih skupin so bili vključeni v Varnostno obveščevalno službo, katere varnostni sektor je izvajal najbolj drzne akcije. Izvajali so smrtno obsodbe nad narodnimi izdajalci, organizatorji bele garde, ki jih je obsodilo narodno sodišče, reševali so aktiviste iz zaporov in izvajali številne izredne akcije, ki so med prebivalstvom krepile borbeno zavest, pri okupatorju pa povzročale nezmeren strah.

Ilegalna literatura je izhajala tako pogosto, razen tega je bilo njeno razdeljevanje tako dobro organizirano, da je bil vsak Ljubljančan vsak teden temeljito seznanjen s položajem osvobodilnega boja doma in v svetu ter da je redno prejemal napotila za svojo revolucionarno akcijo.

Od novembra 1941 do aprila 1942 je v Ljubljani oddajal ilegalni radio OF — »Kričica«.

V Ljubljani je bil od leta 1941 do 1943 močno razvit ilegalni radijski sektor Centralne tehnike CK KPS, ki je zbiral dele in sestavljal ilegalne radijske oddajne postaje in jih pošiljal partizanskim enotam na Goranjsko, Dolenjsko, v Dolomite in na Štajersko. Preko teh oddajnikov sta imela CK KPS in Vrhovni štab NOV in POS zvezo s CK KPS in Vrhovnim štabom NOV in POJ, pa tudi s kominternom. V Ljubljani je med tem časom tudi obstajalo več ilegalnih protihitljevskih in drugih delavnic, v katerih so izdelovali razne potrebščine za partizansko vojsko (orožje, bodala, gradnja bunkerjev, skladišč, itd.). Močno je bil razvit nabavni sektor za preskrbo partizanske vojske z živilji, sanitetnim materialom, orožjem, municijo in drugim blagom. V okviru tehnike so izdelovali falsificirane živilske karte, s katerimi je OF odtegnila okupatorju velike količine živil in drugega blaga za potrebe partizanske vojske.

Posebno vlogo je imela dokumentarna tehnika, ki je ponarejala dokumente okupatorskih oblasti in omogočila s tem delovanje ilegalcem.

V raznih ljubljanskih bolnišnicah so se leta 1941 in 1942 ilegalno zdravili ranjeni in bolni partizani. Napredni zdravniki in ostalo medicinsko osebje je bilo aktivno in organizirano v specializirani matičnem odboru Osvobodilne fronte v Ljubljani.

Odlična organizacija OF v Ljubljani, njena stalna aktivnost in neštete pogume akcije so pri vsem prebivalstvu Ljubljane povzročile, da so priznavali Osvobodilno fronto kot edino revolucionarno oblast v Ljubljani. Tako so ustvarili že konec leta 1941 v zgodovini revolucije doslej najbrž edini primer: državo in državi. Okupator je bil praktično brez moči. OF so meščani ilegalno plačevali davek, dajali posojilo ter izpolnjevali vse njene ukrepe, kljub močni sovražnikovi vojaški sili, ki ji je kljubovalo le majhno število oboroženih oddelkov Varnostne obveščevalne službe in narodne zaščite. Ko je OF decembra 1941 kot dokaz vseljudske pripadnosti osvobodilnemu gibanju razglasila uro, ko noben Ljubljančan ne

sme na cesto, je bila Ljubljana kot izumrla. Ko je ura potekla, pa so se ceste povsem napolnile. Ob Prešernovem dnevu so mladinci, kljub streljanju okupatorjev, množično polagali vence z narodnimi zastavami na pesnikov spomenik. Poskusi kontrarevolucionarjev, da bi s podobnimi svojimi akcijami preprečili aktivnost OF, so povsem propadli.

Izreden učinek pri okupatorjih so imele tudi množične demonstracije, ki jih je organizirala v Ljubljani OF. Poleg proslave Prešernovega dneva so bile veličastne in dobro organizirane zlasti demonstracije ljubljanskih žena. Te so demonstrirale tedensko enkrat, ob sreдах, njihova udeležba je narasla od začetnih 500 na 10.000, prvega avgusta leta 1943. Ljubljanske žene so množično demonstrirale proti okupatorskemu in belgardističnemu teroru pred sodiščem, pred sedežem visokega komisarja, pred armadnim poveljstvom in pred škofijo. Narodno zavedni Ljubljančani so ob vsakotrednem dnevu mrtevih — 1. novembra — organizirali množične mimohode ob močno zastraženih grobovih talcev.

Po kapitulaciji Italije so Ljubljano zasedli nemški okupatorji. Ob zasedbi je nastala zapora za nekaj dni popustila. Ta trenutek je izkoristila dolgo zadrževana množica, okrog 6000 ljudi, ki so odšli v NOV, z njimi del vodilnega kadra OF in KP, ki je odšel v NOV po direktiri CK KPS. Ob tej priložnosti je iz mesta odpotovala tudi posebna delegacija OF in KP, ki se je v dnevi od 1. do 3. oktobra 1943 udeležila I. zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju, dotedanji poveljnik CK KPS in IO OF za Ljubljano pa je pozdravil zbor v imenu aktivistov okupirane Ljubljane. Prvi kočevski zbor je postal svoj prvi najtoplejši pozdrav sreč slovenskega odpora — junaki, neuklonljivi, dragi Ljubljanji, ki je dala Slovencem in svetu nov primer junaštva in domovinske ljubezni, ki so ga posnemali vsi slovenski kraji.

V Ljubljani so ostali poveljnik poveljstva CK KPS, okrožni komitej KP in okrožni odbor OF, ki so aktivno in organizirano delovali naprej, čeprav pod mnogo težavnimi pogoji nemške okupacije (ustanovitev domobranstva in njihove tajne policije itd.). Zato je postalo delo v Ljubljani, ob stalnem stopenjavanju nemško-domovinske propagande o razbijanju partizanske vojske (nemška ofenziva), o teroru partizanov nad kmečkimi prebivalstvom, o narodni avtonomiji v okviru nemškega rajha, o slovenski domobranski vojski s slovenskim poveljstvom, ob množičnih nasiljih in aretacijah, iz dneva v dan težavnjše. Vendar je vodstvu partije in OF preko okrožnega in rajonskih komitejev ter celic KP in preko okrožnega, rajonskih in matičnih odborov OF, odborov delavske enotnosti po tovarnah, VOS, propagandne komisije, tehnike in drugih organov, v katerih so bile v glavnem ženske, uspelo izvesti vrsto pomembnih akcij — popularizacijo AVNOJ in nove Jugoslavije, proti podpisovanju Runkovega »božične poslanice«, popularizacijo prvega zasedanja SNOS v Crmolju, sporazuma Tito-Subašić, bojkotiranje protikomunističnih predavanj in glasovanj — in kljubovati najhujšemu teroru okupatorjev in domobrancev, posebno še njihove policije in zloglasne črne rokave. Na številnih ilegalnih sestankih, na katerih so bili člani OF seznanjeni z vlogo in pomenom AVNOJ in SNOS, so sestavili okrog 200 resolucij z okrog 6.000 podpisi, s katerimi so občani Ljubljane izrazili vladno vodstvu KPJ in OF, tovarišu Titu in novi Jugoslaviji. Tako so izpričali trdno narodno zavest, svobodoljubnost, neuklonljivost, pripravljenost na žrtve in odločen boj do končne osvoboditve domovine ter navdušenje nad novim bratstvom in enotnostjo vseh jugoslovanskih narodov. V tem času so zaprli preko 6.000 ljudi, od katerih so več sto postrelili kot talce. Znaša na množična ubijanja pri Sv. Urhu, nekaj jih je pobila črna rokava, večina pa so poslali v nemška koncentracijska taborišča.

Poveljstvo CK KPS in IO OF Slovenije v Ljubljani je tudi v teh razmerah obdržalo dokaj redne zveze s CK KPS in Glavnim štabom NOV in POS, čeprav je okupator skoraj neprodušno zaprl oklep Ljubljane.

Ob koncu leta 1943 in v letu 1944 je delovalo v Ljubljani od 5-7 rajonov (Šiška, Bežigrad, Center, Poljane, Moste, Vič, Trnovo) in številni matični odbori OF v tovarnah in v večjih ustanovah, ki so po-

zevali posamezne oddelke organizacije OF (železnica, pošta, nekdanja banovinska sodna pokrajinska uprava, bolnica, sodišče, magistrat, banke, kulturne ustanove itd.), organizacije delavske enotnosti. Iz vrst mladih delavcev in intelektualcev so se ponovno organizirale posebne borbeno skupine. Pri okrožnem odboru OF je uspešno delovala propagandna komisija, finančno gospodarski odbor, intendantica in otroški sektor, ki je skrbel za otroke najodgovornejših vojaških in političnih delavcev ilegalcev-partizanov. Z delom je nadaljevala tudi Varnostno obveščevalna služba s svojimi specialnimi sektorji. Partijska in frontna tehnika (teh je bilo 8 in ena tiskarna) je skrbelo za zbiranje podatkov in obveščanje javnosti o rezultatih narodnoosvobodilnega boja in za aktiviranje novih ljudi za delo v OF ter za vstop v NOV. Samo v avgustu 1944 je npr. v Ljubljani izšla posebna izdaja »Pročevalca«, dva številki »Pregleda dogodkov«, ena številka »Mladine«, tri brošure itd. Skupno je v avgustu izšlo preko 40.000 izvodov letakov in raznih publikacij. Tik pred osvoboditvijo je bilo v Ljubljani natisnjenih 36.000 parol s pozdravi partizanski vojski in rdeči armadi ter raztresenih po vsem mestu.

V letih 1943 in 1944 so organizacije OF skrbele za zbiranje prispevkov, ki so spet narasli na 179.000 do 273.000 lir mesečno. Tridostotno posojilo narodne osvoboditve, ki so ga zbirali tudi v Ljubljani, je sredi januarja 1944 po dveh, treh mesecih zbiranja preseglo milijon lir (okrog 1.300 sojevalcev). Posamezniki so prispevali tudi višje zneske od 5.000 do 400.000 lir. V okviru slovenske narodne pomoči so organizacije OF zbrale mesečno od 333.000 do 408.000 lir.

Konec oktobra in v začetku novembra, ko so ljudje zvedeli za osvoboditev Beograda, so organizirali zbiranje tako imenovane ševne lire. Vsak član OF je plačal po 1 liru. Akcija je dobro uspela. Zbrali so več kot 15.000 lir.

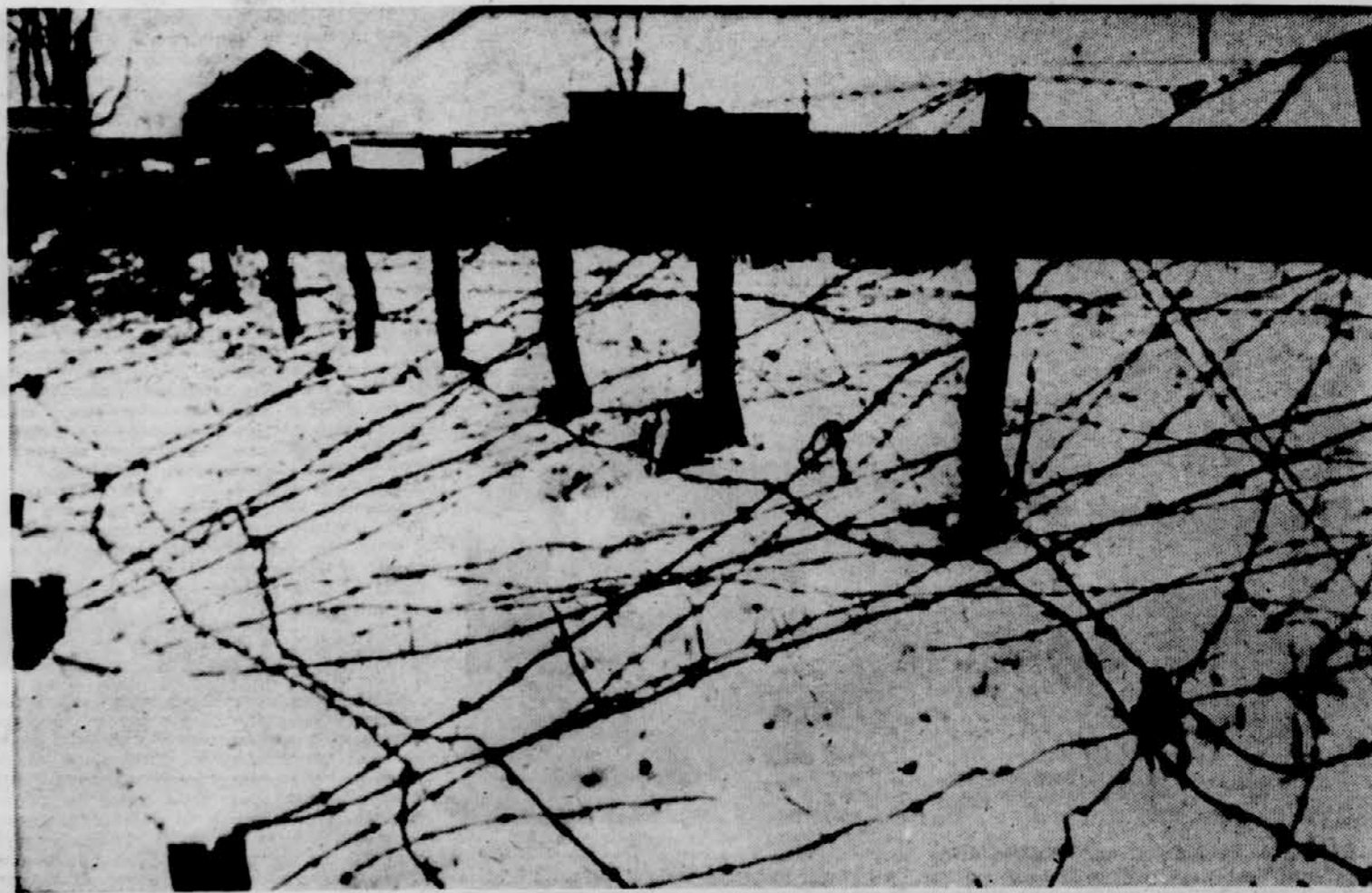
V vsem obdobju osvobodilnega boja je deloval v Ljubljani okrožni odbor OF, od 5-7 rajonskih odborov OF in številni terenski odbori in tovarniški odbori OF. V letu 1943 se je njihovo število nekoliko zmanjšalo zaradi odгона številnih aktivistov v internacijo in zaradi množičnega odhoda ljubljanskih aktivistov v partizane ob kapitulaciji Italije. Vendar so v Ljubljani aktivno in organizirano delovali odbori OF vse do osvoboditve, tudi potem, ko je ob koncu januarja 1945 uspelo sovražniku s številnimi aretacijami razbiti mestni okrožni odbor OF. Terenski in rajonski odbori so prevzeli in izpolnjevali najnujnejše odgovornosti in naloge: zbirali sredstva in razdeljevali podporo, skrbeli za zapornike in otroke ilegalcev ter partizanov, razširjali radijska poročila in vzdrževali stike s posameznimi aktivisti OF.

Od aprila 1944 dalje so se v Ljubljani že pričeli intenzivno pripravljati na sprejem osvoboditeljev. Dneve in tedne so člani OF in Partije ter mladina pripravljali številne zastave in zastavice in izpraznilo bile, rdeče in plavo blago ter papir iz vseh mestnih trgovin.

Z odlično organiziranostjo OF in vseh njenih sektorjev dela ter partije, tudi v težjih pogojih nemške okupacije, se je število žrtve zmanjšalo, ljubljansko prebivalstvo pa so organizirano in enotno pripravili na veličasten sprejem partizanske osvobodilne vojske. Ob tej priložnosti je izšla tudi slavna številka Slovenskega poročevalca.

V osvobodilnem boju je padlo preko 2.000 Ljubljančanov — 57 jih je bilo proglasenih za narodne heroje.

O razvoju in uspehih ter pomembnosti narodnoosvobodilnega boja v okupirani Ljubljani, v delovanju partije, OF, Varnostne obveščevalne službe, narodne zaščite, centralne tehnike in drugih dejavnikov revolucionarne Ljubljane sta CK KPS in tovariš Edvard Kardelj obveščala sekretarja CK KP Jugoslavije tovariša Tita in Vrhovni štab NOV in POJ ter kominternom. O tem so izvirni dokumenti.

ZIČNA OGRAJA, SPANSKI JEZDECI — DO KRAJA USTRAHOVANO, Vendar NIKOLI PREMAGANO MESTO

DEVETEGA MAJA — TISTEGA NAJBOLJ RADOSTNEGA DNE PRED LJUBLJANSKO POSTO

Foto: EDI SELHAUS

1939-1943: fašistična plima zaliva svet

Danes mineva 25 let od konca druge svetovne vojne, najstrašnejše v zgodovini človeštva. Ni samo vstakla kakih 70 milijonov ljudi v uniforme, povzročila smrt 35 milijonov človeških bitij, uničila številne dobrine in spremenila politično obličje sveta, ampak je bila v resnici svetovna, kakor vojna v letih 1914-1918 nikoli ni bila. Zakaj v drugi svetovni vojni se je v resnici bojeval skoraj ves svet. Bojevala se ni samo Evropa, ampak tudi vsa Azija. Morda še nikoli prej niso bile črte tako ostro potegnjene. Na eni strani so bile sile tako imenovane Osi - sile nacizma in fašizma -, na drugi strani pa koalicija zelo raznoličnih držav: Britanije, ZSSR, ZDA, Francije, Kitajske in drugih. To je bila vojna, ki ni poznala usmiljenja. Nacizem so morali zavezniki pokončati prav v njegovem brlogu, Japonska pa se je vdala šele takrat, ko sta padli na Hirošimo in Nagasaki atomski bombi. Vojski zmagovitih zavezniških armad, ko so po vrsti osvobodili zloglasna nacistična koncentracijska taborišča - Auschwitz, Bergen-Belsen, Buchenwald, Mauthausen, Treblinko in druge - so z grozo ugotavljali, da so bile vse govorice o nacistični strahovladni le blede senca resničnosti. Eisenhower je takoj poslal pismo v domovino, stal pri v Nemčiji čim več senatorjev in novinarjev, da »ne bo mogoč noben ciničen dvom o tem«. Ko se je končala vojna, je bil svet pretresen tudi moralno. Videl je, kako globoko lahko zdrkne človek, hkrati pa se je nenadoma znašel v atomski dobi. »Samo še popoln norec se bo hotel še kdaj vojskovati,« so govorili ljudje. In kakor po prvi svetovni vojni so verjeli, da se po tolikem trpljenju obetajo človeštvu boljše časi.

Petnajstega junija 1940 je predsednik ZDA Roosevelt podpisal strogo tajni ukaz o izdelavi atomske bombe. Pred tem ga je bil v osebnem pismu opozoril, da bi Hitler utegnil izdelati atomsko bombo, slaven beugunc iz tretjega rajha - profesor Einstein.

Bitka za Anglijo

Britanci se niso slepili. Vedeli so, da jih čakajo zelo hude preizkušnje, brž ko so savrnili Hitlerjev predlog o sklenitvi mi-

BEOGRAD ŠESTEGA APRILA - Bombe na odprto mesto

rija in Jugoslavija. Toda že dan kasneje so izbruhnile po vsej Jugoslaviji množične demonstracije proti trojnemu paktu in vlada Cvetković-Maček je bila strmoglavljena. Nova Simovićeva vlada je 5. aprila podpisala pakt o nenapadanju z ZSSR. Spritno takega razvoja dogodkov je Hitlerja popadel strah. Ukazal je za kaznen bombardirati Beograd, čeprav je bil Beograd odprto mesto. V tej operaciji »kazena« so nemški bombniki v treh dneh razdejali Beograd in pobili 17.000 prebivalcev. To je bil hkrati začetek napada na Jugoslavijo in Grčijo. Skupaj z nemško armado so v Jugoslavijo vkorakale tudi italijanske, madžarske, rumunske in bolgarske čete. Isto usodo je doživela Grčija. Jugoslavija je bil lahek plen sovražnikov, toda v okupirani in razkosani Jugoslaviji se je hitro razvilo odprniško partizansko gibanje, najmočnejše v Evropi, ki je vse do konca vojne povzročalo Nemcem in njihovim zaveznicom čedalje hušje težave in vezalo velik del njihovega vojaškega potenciala. Stajalni zgodovinarji po svetu se strinjajo v oceni, da je Hitler zaradi »kazenske ekspedicije« na Jugoslavijo preložil napad na Sovjetsko zvezo približno za štiri tedne. Ko so nekaj mesecev pozneje nemške armade obkrožile pred Moskvo, jim je zmanjkalo manj kot za štiri tedne časa, da bi jo zavzele. Tako je maščevanje nad Jugoslavijo Hitlerja morda stalo zmago v vojni.

Operacija Barbarossa

Dvainsdvajsetega junija 1941 ob 3.15 zjutraj je na več tisoč kilometrov dolgi fronti od Baltskega morja do Črnega morja krenilo 3 milijone mož v napad na Sovjetsko

МАТИ ДОМОВИНА КЛИЧЕ! - 1941 se je ZSSR borila za obstoj

„Kazen“

Novembra 1940 sta se trojnemu paktu Osi Berlin-Rim-Tokio pridružili Madžarska in Romunija, marca 1941 pa še Bolga-

Blitzkrieg

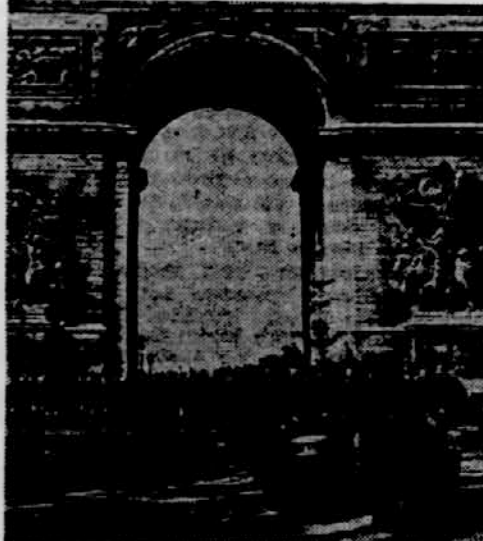
Prvega septembra 1939 je Hitler napadel Poljsko. S tem se je začela druga svetovna vojna v Evropi, kar sta dva dni pozneje Francija in Velika Britanija napovedali vojno tretjemu rajhu. Istega dne so stopila v vojno tudi Avstralija, Nova Zelandija in Indija. Čeprav se je poljska armada medsebojno branila, je nemški vojni stroj s pehoto, tanki in s letalstvom v treh tednih strl Poljsko. Dne 17. septembra so sovjetske čete vkorakale v središče del Poljske v skladu s sporazumom med Ribbentropom in Molotovom. Poljska država ni bilo več. Napad na Poljsko je bil samo člen v verigi Hitlerjevih osvajanj. Po sloganem »Anschluss« (priključitvi) Avstrije sta Francija in Britanija v Münchnu 30. septem-

marial Philippe Pétain je postal predsednik vichyske vlade in svet nemški kolaboracionist. Dne 26. junija pa je Churchill pri-

DELITEV POLJSKE 1939 - Na sovjetsko-nemški demarkacijski črti

znal generala de Gaulle kot edinega resničnega voditelja Francije. De Gaulle pa je sproti francoskemu ljudstvu, da Francija ni kapitulirala in da se boj nadaljuje. Medtem se je v Dunkerqueu ob Rokavskem prelivu nagnetlo več kot 330.000 britanskih, avstralskih in francoskih vojakov, ki so bili videti popolnoma odrezani in izgubljeni. Toda zgodil se je »čudež«. Z druge strani preliva so Britanci pripeljali vse, kar je plavalo, od rušilcev do jaht in čolnov, in kljub nenehnemu bombardiranju rešili blizu 270.000 vojakov, ki so postali jedro nove britanske armade.

FOD SLAVOLOKOM ZMAGE - Štiri leta odmev pruskega koraka

bra 1938 sramotno prepustili Češkoslovaško na milost in nemilost Hitlerju. Upali sta, da bo to ustavilo njegov pohlep in ga odvračilo od vojnih načrtov. Oktobra 1939 pa je SZ vsilila Estoniji, Latviji in Litvi pakto o medsebojni pomoči, ki jih je izpolnila tako, da je avgusta naslednje leto tudi formalno priključila vse tri baltske države. Stalin je od napada Nemčije na Poljsko do napada Nemčije na SZ, ko je veljal sporazum Ribbentrop-Molotov, priključil k SZ vsa tista ozemlja, razen Finske, ki so bila do oktobrske revolucije del carske Rusije. (Leta 1940 je sovjetska vojska vkorakala tudi v Besarabijo in severno Bukovino.) Stalin je izkoristil zavezništvo s Hitlerjem tudi za pritisk na Finsko in zahteval od nje ozemeljske koncesije. Ker se je Finska upirala, jo je 30. novembra 1939 napadel. Toda šele po treh mesecih in pol krvavih in hudih bojih se je SZ zgolj s številčno premočjo posrežilo prisiliti Fince k sporazumu, po katerem je Stalin dobil Viborg in Karelsko ožino. Na zabodu pa so Francozi in Britanci opazovali dogajanje iz navidezno varnih in nepremagljivih kazemat Maginotove linije.

Konec „lažne vojne“

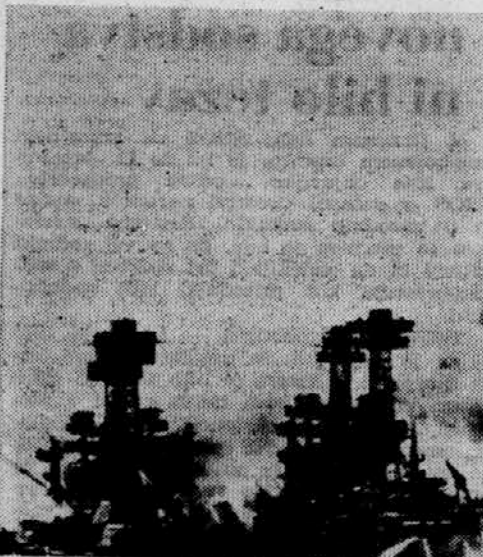
Za Poljsko sta 9. aprila 1940 prišli na vrsto Danska in Norveška. Medtem ko so v Londonu in Parizu razglasili, da so mirni območje okrog Narvika, so se nemški padalci že spuščali na Norveško. Wehrmacht pa se je brez odpora valila čez Dansko, »mi, ki smo obvladovali morje in bi lahko bili zasadi kateri koli del nebranjene obale, smo izgubili črko s sovražnikom, ki je prodiral po kopnem na velikih razdaljah,« je pomenje zapisal Churchill. Pravi Churchill je bil tisti, ki je adramil Britanijo iz lažnega prepričanja, da se vendarle utegne zogniti vojni. Istega dne, 10. maja, ko je Wehrmacht napadel Nizozemsko, Belgijo in Luksemburg in se je končala tako imenovana »lažna vojna«, je Winston Churchill postal ministrski predsednik Velike Britanije. Ta dogodek ni vabudil posebne pozornosti, še najmanj pri Hitlerju, ki je doživljal svoje največje zmagoslavje, toda pozneje se je izkazalo, da je bil za Hitlerja zelo usoden. Zakaj Churchill je bil človek, ki ni bil po popolnem porazu Francozi ni niti za hip pomislil na vdajo.

S svojimi tanki ob podpori letalstva so Nemci vdri v Francijo ne samo čez Belgijo, ampak so prebili tudi nepremagljivo Maginotovo linijo. Štirinajstega junija, natanko mesec dni po prodoru fronte pri Sedan, so Nemci vkorakali v Pariz. Dne 22. junija so v kompleksnem gozdu podpisali prestrje. Nemci so Francozi razkosali na okupirani del in na tako imenovano vichysko Francijo. Junak iz prve svetovne vojne

HITLER 1930 - Nehali so zbijati šale na njegov račun

zvezo, napad, o katerem je Hitler dejal, da bo ob njem ostrnel ves svet. Nemške divizije so prodirale v treh glavnih smereh: na severu proti Leningradu, v srednjem delu proti Moskvi in na jugu čez Ukrajino proti Kavkazu. Hitlerjeva strategija je bila preprosta: uničiti glavno sovjetske armade v zahodnem delu države, z globokimi prodori odepoti divizije, ki jim sledi motorizirana pehota in topništvo, da bi »očistila« ustvarjene župe. Sprva so Nemci prodirali nezadržano naprej, celo po 70 kilometrov na dan. Kazalo je, da nemških kolon ne more zadržati nobena sila.

SEDMI DECEMBER 1941 - Ponos ameriške mornarice na dnu

Ta vti sta se povečevali osuplost in zneđa sovjetskih vojakov in njihovega vodstva, ki je bilo zaradi pogostih Stalinovih čistk mlado, nezkušenostno in nesamostojno.

Stalin do zadnjega ni verjel opozorilom, da ga misli Hitler napasti, in zato ni organiziral zadodne obrambe. Na mejah niso bili minirani mostovi, vojski pa so dobili ukaz, naj ne nasedajo provokacijam in naj ne odgovarjajo na nemško streljanje. Nemška skupina armad »Center« je prestrela razburjeno vprašanje sovjetskega vojaškega oddajnika: »Na nas streljajo. Kaj naj storimo?« Iz staba je prišel odgovor: »Očitno niste pri zdravi pameti. In zakaj ni vaše sporočilo šifrirano?« Toda kljub bliskovitemu prodiranju se je nemških generalov začel lotevati dvom. Namesto da bi sovjetski vojski začeli obupavati, se je njihov odpor iz dneva v dan krepil. Še huje pa je bilo to, da so se na boljše pojavalje nove in nove sovjetske divizije, ki jih po podatkih nemškega Abwehra sploh ne bi smelo biti. In tako je nemski vojni stroj kljub vsemu mlet dalje vse poletje in svo jesen prav do Moskve. Kazalo je, da je sovjetska prestolnica izgubljena. Stalin je dal 12. oktobra preseliti večino uradov v Kujbišev ob Volgi, toda sam je ostal v Moskvi. Medtem ko se je Moskvočanov loteval preplah, je začelo Nemcem zmanjkovati sapa. Jesensko deževje je razmočilo ruske planjave, nato je pritisnil strašen mrz, da je zmrzvalo olje v motorjih in avtomatsko orožje ni delovalo. Šestega decembra pa je general Zukov na tristo kilometrov široki fronti pred Moskvo prestel napad s sto novimi divizijami, o katerih se nemškemu vrhovnemu poveljstvu še sanjalo ni.

Pearl Harbor

Medtem ko je Hitler presenetil Stalina, so Japonci pripravljali prav grenko presenečenje Amerikanom. Dan potem, ko je general Zukov pred Moskvo sprožil protinapad s sto divizijami, je japonsko letalstvo izredno napadlo oporišče Pearl Harbor na Havajih, kjer je bila zasidrana glavna ameriškega tihomorskega ladjevoja. Japonci so napadli malo pred osmo uro zjutraj v nedeljo 7. decembra. Čez dve uri je bilo šest izmed osmih bojnih ladij potopljenih ali močno poškodovanih, bombe so razdejale še tri križarke, tri rušilce in še tri druge ladje. Edina sreča je bila, da so bile edine tri letalonosilke drugje. Medtem so se japonske armade kakor mravilje razlezele po vsej Aziji. V naslednjih tednih so Japonci nezadržno prodirali in po vrsti zavzeli Tajsko, Hongkong, Filippine, Malajo in nezavzetne Singapur. Potem je prišlo na vrsto otočje Nizozemske vzhodne Indije, Burma in severna obala Nove Gvineje. Japonci so tudi zavzeli vrsto otokov na Pacifiku. Tudi japonska strategija je bila preprosta: zavzeti čim več Azije, priti do čim več virov surovin in se utrditi.

Japonci so računali, da bodo postali tako močni, da jih nikakršen poznejši smek iz ZDA ne bo mogel vreči nazaj. Toda podcenjevali so industrijski potencial ZDA in voljo Amerikanov do boja. Kljub temu je spomladi 1942 kazalo, da je Japonska popoln gospodar Daljnega vzhoda, Jugovzhodne Azije in Pacifika. Samo na njegovih robovih, v Avstraliji in na Havajih, so se še držali ostanki nekdanje ameriške moči. Toda Američani so imeli eno prednost. Posredilo se jim je razvozlati japonske šifre. In medtem ko je bila še prva velika pomorska bitka v Korahem morju neodločena, je naslednja velika bitka pri Midwayu 3.-7. junija že pomenila prelomnico v vojni na Pacifiku. Američani so namreč prestregli tajno japonsko sporočila in pripravili čakali japonsko pomorsko armado pri Midwayu, ki nosi simbolično ime: »Sredi potje«. Japonci so se morali z izgubami obrniti in zahodni Pacifik je bil rešen. Japonska se je začela umikati. Churchill je o Midwayu dejal: »Vse do Midwaya je bilo vojskovanje za Japonce ena sama nepretrgana veriga zmag, po Midwayu ena sama veriga porazov.«

Severna Afrika

Hitler ni nikoli imel posebej razumevanja za vojno v afriški puščavi. Ker pa je Mussolinijevim četam v Severni Afriki trdila predla, jim je moral poslati na pomoč dve

diviziji in svojega najboljšega generala Ervina Rommela, ki je 12. februarja 1941 prišel v Tripoli. Tako so Britanci v Afriki dobili enakovrednega nasprotnika, ki jih je pogostokrat spravil v obup. Rommel je začel novo libijsko obalo razen Tobruka. Britanska posadka v Tobruku, ki so jo oskrbovali vale ladje z morja, se je uspešno upirala, medtem pa so se britanske čete v Egiptu preurejale. Novembra je britanska osma armada pod poveljstvom generala Auchinlecka prešla v napad in potisnila Nemce do El Ageile. Toda Rommel se ni dal ugnati. Januarja 1942 je izvedel protinapad in prodri čez libijsko mejo v Egipt (mimo grede zavzel Tobruk) in se začel usmisliti na črti v bližini El Alameina.

V Berlinu in Rimu so že računali na Rommlorv prodor do Suez in Mussolini je že poslal svojega konja belca v Tripoli, da bi na njem jahal v paradi zmage v Kairu. Toda medtem - avgusta - je Winston Churchill, ki je osebo prišel v Kairo, odstavil generala Auchinlecka in na njegovo mesto imenoval dotlej malo znanega generala Montgomeryja. Za poveljnika vsega sredozemskega bojišča pa je določil generala Alexandera. Dne 23. oktobra se je pokazalo, da je bila to ena »med njegovih najboljših odločitev«. Tisto noč je pretrgalo puščavsko tlišče grmenje tisoč topov, ki so pet ur razbijali nemška mitska polja in utirali pot tankom in pehoti. Začel se je protinapad, ki se je končal 13. maja 1943 tisoče kilometrov daleč v Tuniziji, ko se je osma britanska armada iz Egipta združila z anglo-

EL ALAMEIN 1942 - Začetek dolgega umika

ameriški silami - te so se 8. novembra 1942 izkrcale v Maroku in Alžiriji. General Rommel in nekaj sto drugih Nemcev je zbežalo z letali, zavezniki pa so zajeli kakih 275 tisoč nemških in italijanskih vojakov. Severna Afrika je bila očiščena.

Stalingrad

Poleti 1942 so bili Nemci v SZ kljub prestani zimi še zelo močni. Vendar ni imel Hitler več toliko moči, da bi sprožil poletno ofenzivo po vsej širini ruske fronte, ampak se je moral zadovoljiti z ofenzivnim sunkom proti Volgi in Kavkazu (nafta), in še to se je zdela nekaterim njegovim previdejšim generalom preveč tvegano. Sprva so se ponavljali na bojišču prizori prejšnjega leta. Šesta nemška armada je julija in avgusta naglo prodirala proti Stalingradu. Hitler je ukazal, da mora mesto pasti do 25. avgu-

STALINGRAD 1943 - Samo en dan feldmaršal Paulus

sta. Štiri dni prej so Nemci zasadii zastavo s kljukastim križem na najvišjem vrhu Kavkaza - Elbrusu. In dva dni pred 25. avgustom so nemške kolone prodrele do Volge tik nad Stalingradom, ki se je raztezal v dolžini dobrih štirideset kilometrov ob reki. Kljub herojskemu odporu branilcev so Nemci korak za korakom prodirali v popolnoma porušeno mesto in ga skoraj popolnoma osvojili.

Boji v Stalingradu so ostali zapisani kot eni najstrašnejših političnih bojov v zgodovini. Z nečloveškimi napori in velikanskimi žrtvami so branilci zavrnili nemško prodiranje na samem bregu Volge. Medtem pa je general Zukov južno in severno od porušene mesta mrzlično zbiral splošne in sveže čete in 19. novembra 1942 sprožil strahovito protiofenzivo, ki je na krilih zmrle postojanke italijanskih in drugih nemških zaveznikov. Orjaške klešče so se v štirih dneh sklenile okrog stote Paulusove 6. armade. Paulusova armada, ki ji Hitler ni dovolil umika, se je zdesetkovana, premršana in sestradana 31. januarja vdala. Hitler je bešen in ukazal totalno mobilizacijo vseh sil v Nemčiji. Tudi najbolj obilni nacistom ni ušel pomen stalingrajske bitke. Zasužnje-nim narodom v Evropi je vtila nove vere in novega poguma. Nemška plima se je začela umikati.

1943-1945: kri in žrtve niso bile zaman

Kursk

Petega julija 1943 je Adolf Hitler sprožil zadnjo veliko ofenzivo na vzhodni fronti. Čvet nemške vojske — pol milijona vojakov in nič manj kot sedemdeset novih oklopnih divizij z novimi težišnimi tanki Tiger — se je zagnal nad rusko vrtno v nemški fronti pri Kursku. Hitler je bil prepričan, da bo spravi v past najboljšo sovjetske armade, prav tiste, ki so ga bile minulo sivo z milijonom svojih vojakov pogale od Stalingrada in z Dona. Razen tega je menil, da ga bo sunek zanesel nazaj na Don in nemara celo na Volgo, od koder bi se potem zasukal proti severu in skušal od jugovzhoda zavzeti Moskvo.

Toda Rusi so bili pripravljeni. Nemške oklopne sile so do 22. julija izgubile že polovico tankov. Nemci so se morali povsem ustaviti, nato pa se začeli umikati. Rusi so

KURSK 1943 — Zadnji naskok

se tako zanašali na svojo moč, da niso čakali konca te ofenzive, temveč so sami sprožili novo, ki je bila usmerjena na nemško izbojino pri Orlu, severno od Kurška. Sredi julija so nemško fronto že predrli. Od tega časa dalje Rdeča armada sploh ni več izgubila pobude.

Cetrtega avgusta je Nemce pregnala iz Orla; 23. avgusta je padel Harkov. Mesec dni pozneje je bil osvobojen Smolensk. Konec septembra so se nemške armade pod hudim pritiskom umaknile na Dnjeper in obrambno črto od Zaporozja, ki teče ob kolenu reke, do Azovskega morja. Nemci so izgubili Donecki bazen z vso industrijo. Nemški vojski na Krimu je zagrozila nevarnost, da jo bodo odeskali.

Hitler je bil prepričan, da bodo njegove armade lahko obdržale Dnjeper in utirno obrambno črto južno od Zaporozja. To dvoje je sestavljalo tako imenovano zimsko linijo. Toda Rusi se niso ustavili niti za toliko, da bi se pregrupirali. V prvem oktobrskem tednu so prekorčili Dnjeper severno in jugovzhodno od Kijeva, samo mesto pa je padlo 6. novembra. Proti koncu leta 1943 so sovjetske armade na jugu že drvele k poljskim in romunskim mejam.

Padec Italije

Otoček Pantelleria, ki so ga zavezniški dobesedno zavržali z zemljo, je bil uvod v veliko predstavo. V noči od 9. na 10. julij je bilo morje izredno viharo in izprane ter slabo opremljene italijanske posadke so si po nekaj tednih napornih niti končno privoščile počitek v trdnem prepričanju, da sv takšnem vremenu ne morejo priti. In vendar so prišli prav to Valovi, ki jih je veter gnal nekaj metrov visoko, so sicer nekoliko otežili izkrcavanje in potopili nekaj manjših izkrcavalnih ladij, toda po treh letih so zavezniški prvaki stopili na evropska tla, če izvzamemo diverzantsko akcijo v Dieppu leto poprej.

V sedemnajstih dneh je bil otok zaseđen, nekaj nemških čet se je umaknilo čez Meesinski zaliv, zaveznički pa so imeli v rokah pripravno odskočno desko. Za kam? Hitler je trmoglavil, da sta v nevarnosti Korzika in Sardinija ter je poslal tja številne čete s težkim orožjem, v Italiji sami pa

RIM 1944 — GI v večnem mestu; čez dva dni bo stopil tudi v Normandijo

je politična kriza dosegla vrhunec. Veliki fašistični svet, ki se ni sestajal od leta 1939, se je 24. julija zbral v palači Venezia in z veliko večino zahteval, naj se Italija vrne v parlamentarni sistem demokracije, kralj pa naj spet prevzame vrhovno poveljstvo nad italijansko vojsko, ki je že začela razpadati. Ko se je Mussolini po nočnem pre-

kanju 25. julija demoraliziran vrnil domov, v villo Torlonia, ga je kmalu vrgel iz postelje telefonski poziv iz Kvirinala: kralj je šel govoriti s njim.

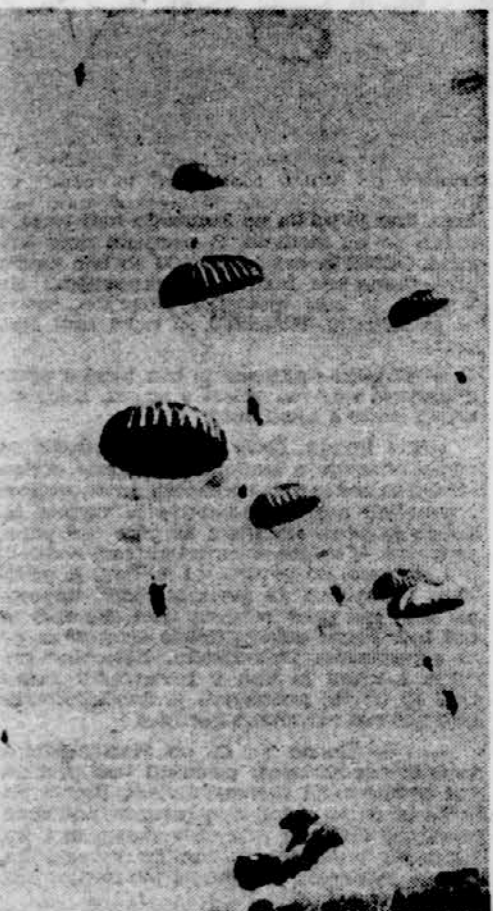
Kot je bil opereten sam začetek fašizma, tak je bil tudi njegov konec. »Duce, trenutno ste najbolj osovraženi človek v Italiji. Stvari gredo slabo in vojski odpovedujejo pokorščino. Jaz sem edini prijatelj, ki ga še imate...« je govoril Emmanuel III. in presenečeno duceju povedal, da bo novo vladno sestavo sestavil Badoglio. Ko je duce odhajal z dvorca, so ga kraljevi kabinerji stlačili v rušini arto in ga odpejali v karabinjersko postajo — fašizma je bilo konec.

Novica je kot bomba treščila v Hitlerjev štab na vzhodni fronti in kot ponavadi je najprej pomislil na maščevanje in šele potem na strateški položaj osi, ki je nastal z Mussolinijevim padcem. Na skrajnem jugu Italije, v Kalabriji, so se 3. septembra iskrcale čete osme britanske in pete ameriške armade; v Lisboni in pozneje v savaškiškem štabu na Siciliji so potekali razgovori o brespogojni vdaji, ki so se zavlekli samo zato, ker je Badoglio upal, da bo od zavezničkov izcedil boljše pogoje.

BBC je 8. septembra svaeter sporočil, da je Italija brespogojno kapitulirala; in te odaje so tudi v Hitlerjevem štabu srušile, kaj jim je zakuhal zaveznik. Italijanska vlada je sporočila o brespogojni vdaji objavila dan kasneje, 9. septembra, in javnost v Italiji ga je pospravila, kot bi šlo za smago, ki priznava mir. A mir je bil še daleč... Italijanska kapitulacija je bila pomemben mejnik za vojno v Evropi. Zavezniški so prodri v sosesveto Hitlerjevo trdnjavo, Rim pa je bil hudo pobujen, da druge nemške zavezničke, ki so po vrsti začeli razmišljati, da bi se izmuznili iz vojne. Dve italijanski diviziji na Balkanu sta se pridružil jugoslovanskim partizanom. Nemci, ki so v prvem trenutku mislili, da so izgubili vse divizije južno od Rima in da se bodo morali umakniti na tako imenovano gotško linijo severno od prestolnice, so presenetljivo uspešno zadrževali anglo-ameriško armado, ki se je po polževo pomikala po škornju navgor in prodra v Trst dva dni potem, ko so ga osvobodile enote jugoslovanske armade.

Overlord

Vso prvo polovico leta 1944 so Angliji in Američani v sodelovanju s francoskim odporom zbrali v južnoanglijskih pristaniščih in okolici Londona orjaške sile. Hitlerjevi generali so slutili, da se pripravljajo

»NAJDAJŠI DAN« — Atlantski sid se drobi

invazija, niso pa vedeli, kje bo do nje prišlo. Rundstedt in Rommel sta jo pričakovala na najostrejšem odseku Rokavskega preliva, Hitler pa je po nekakšni intuiciji trdil, da bo Schwerpunkt najbrž nekje v Normandiji.

Res je bil. Velika operacija Overlord, največji pomorsko-letalski desant v zgodovini, se je v posredni rešiji Churchilla in Roosevelta, neposredno pa pod taktičko generala Dwighta Eisenhowerja, zasedla na normandijske peščine med Caenom in Cherbourgom. Že ko je bila vsa obala v ognju, so nemški generali še vedno omahovali, menec da gre za slepini udar, medtem ko bo glavni padel drugod. Toda 6. junija 1944 svaeter je bil sloviti Hitlerjev atlantski sid predrt. Firer je vztrajal, da je treba braniti vsako ped zemlje in »svražnika vreči v morje. Toda zaveznički so drli dalje. Britanski feldmaršal Montgomery je drl po francoskem severu proti Belgiji. Ameriški general Patton je v loku obkročil Normandijo z juga in se, sodelujoč s silami de Gaullove svobodne Francije, že 24. avgusta znašel pred Parizom. V mestu, ki je Francija, je 19. avgusta izbruhnila vstaja. Firer je veseli Pariz spremeniti v ogenj in pepel, toda nemški poveljniki, med njimi general von Choltitz, je v enem redkih človeških prebiskov, kar se jih je v tej vojni utrnilo na nemški strani, ukaz ignoriral in velenostu izročil zaveznikom.

Nekaj dni prej, 15. avgusta, so se svaeniki iskrcali tudi na francoskem jugu. Od takrat so po dolini Rhone prodirali navgor. Na severu je 3. septembra padel Burzeli, naslednjega dne Antwerpen. V centru je Patton osvobodil Verdun, se znašel na Moselli in se združil z invazijskimi silami z juga. Hitler pa je avgusta dobnil na ušes svojimi generalom: »če bo treba, se bo mo borili na Remu. Saj je vseeno. To bitko bomo bojevali dalje, dokler se nekdo med našimi prekljetimi sovražniki, kot je rekel Friderik Veliki, ne utruji in naveliča... Nepočili bo čas, ko se bo napetost

KONEC POTI — Zastava zmage na Reichstagu: končana je dolga in trnova pot

med zavezniki tako zaostrila, da bo prišlo do zloma. Vse koalicije v zgodovini so se prej ali slej skrhale. Treba je le čakati pravega trenutka...»

Čakal ga je — odtlej skoraj obseden, prav do zadnjega diha. Tik pred zadnjim dihom je nacistični glavar še enkrat resno upal, da se mu bo posrečilo zavzeti plaseve, ki so z vseh strani drli na nemška tla. V noči med 15. in 16. decembrom 1944 so z vsem, kar je še leslo in šlo pod ključastimi sestavi, udarili v Ardenah na zahodni fronti. Več kot 7000 vojakov je v prvem dnevu prodralo na zahodni fronti. Hitler se je penil na generale: »Gre za tole... ali Nemčija ima voljo za obstoj ali pa bo uničena... Če to vojno izgubimo, bo nemški narod uničen. Vojno so izgubili. Toda ne še. Odlotili so konec za nekaj mesecev.

Negotova bomba

Nemška vojska, njen generalni štab in njen oficirski štab so bili z Adolfom Hitlerjem na tihem dolgo v laseh. Toda avstrijski desantnik je drl čez Kanale na področju s neznanimi kombinacijami, sestavljenimi iz presenečljivih uspehov in diablo-lino spretnih intrig. Leta 1944, ko so sovjetske čete drvele proti Nemčiji z vzhoda, zavezniške pa od zahoda in juga, se je nemški oficirjem zdelo, da bi jejo odločilne ure.

Dolga je zgodovina oficirskih zarot in političnega »odpora« klasičnih nemških konservativcev soper Hitlerja. Vije se skoni nevarne nerodnosti, nalivnosti in nesposobnosti, ki so jih najbolj nemški vojskari in civilisti zagrešili ob snovanju atentata na firerja. Toda zdaj je bilo treba svaeršati Nemčije. Vseokoli so upali, da bi potem, ko Hitlerja ne bi bilo več, sklenili z zahodnimi zaveznički nekakšen separaten mir in se nato tako rekoč s poblastilom obrnili soper bolshevik. Naposled je poslanstvo padlo na polkovnika, grofa Klause von Stauffenberga, pruskega plemiča starega rodu, ki naj bi opravil, kar se drugim dotlej ni posrečilo. V Rastenburgu v vzhodni Prusiji, kjer je imel Hitler enega svojih glavnih stanov, je med vojaškim posvetovanjem nastavlil pod hrastovo miso pekleni stroj. Sam je neutegoma odletel v Berlin, da bi takoj po sporočilu, da se je začela posredija, odigral eno vodilnih vlog v vojaški vstavi.

OVERLORD — Na krvavi pesek pri Cherbourgju

ji. V vodstvu zarote je bila vrsta uglednih feldmaršalov in generalov, ki pa že sami sebi niso mogli verjeti, da se bo zgodilo, kar so bili naklepal.

tev, je izbruhnila mrtvo-rojena vstaja, ki pa jo je nacistična mašinerija, podprta z dobršnim delom omahljive vojske, naglo zatrla. Dvajseti julij 1944 je sprožil krvavo maščevanje. Več kot 7000 vojakov je v prvem dnevu prodralo na zahodni fronti. Hitler se je penil na generale: »Gre za tole... ali Nemčija ima voljo za obstoj ali pa bo uničena... Če to vojno izgubimo, bo nemški narod uničen. Vojno so izgubili. Toda ne še. Odlotili so konec za nekaj mesecev.

Poslednji, divji, pijani in samomorilski obrambni poskusi Japonske so se tudi končali brez uspeha. Ameriška mornarica je medtem na Tihem oceanu neprestano menjavala težke svojih napadov in tako presenečala japonske admirale. 15. junija so se enote admiralja Nimitza iskrcale na otoku Saipanu, medtem ko je bil Guam, največji in najbolj južno ležeči otok v skupini Marijanskih otokov zavzet šele 21. julija. Marinci so poprej sedeli na svojih ladjah 50 dni, ker se je sovražnik upiral dosti odločneje, kot so pričakovali. V začetku decembra so se ameriške kopenske enote iskrcale tudi na zahodni strani filipinskega otoka Leyte in do konca leta je povsem zamrl japonski odpor, čeprav so v sriditi bitki uporabili tudi pilote-samomorilce. Prvi nastop »kamikaze« je seveda spremenil vojno na Pacifiku v resnični pekel. »Niti govora ni, da bi se vrtni živi. Tvoje poslan-

JALTA 1945 — Stalin in Churchill nenaravna, a trdna zaveznika

stvo pomeni zanesljivo smrt. Vaša trupla bodo mrtva, toda ne vaš duh. Smrt enega izmed vas bo rojstvo milijon drugih.« To je kratak izveček iz prvega ukaza japonskim pilotom-samomorilcem.

Jalta

Vojna se je nagibala h koncu. V prvi polovici januarja 1945 so Rusi začeli ogromno ofenzivo od Baltika do Karpatov; maršal Žukov jo je osamčil kot »bitko za Berlin«. Miras, zmazal, blato so prav tako sovržniki sovjetških čet kot Nemci. Na zahodni fronti so zaveznički od približno enake časi spet prešli v napad po petmesečnem mirovanju.

Tak je bil v grobem svetovni okvir, v katerem so se sestali trije veliki — Stalin, Roosevelt in Churchill — na Jalti, da bi se dogovorili, kako najhujše končati vojno in kako urediti povojni svet. Konferenca je trajala od 4. do 11. februarja; dan kasneje so objavili skupno sporočilo. V tem sporočilu so opredeljeni takole: NEMČIJA: delovno sodelovanje štabov vseh treh velesil bo prispevalo k hitrejšemu porazu Nemčije. Po njeni brespogojni kapitulaciji bo vsaka od treh velesil zased-

la svojo okupacijsko cono in jo upravljala, poražena Nemčija pa o moralu v »oim večji meri poravnati škodo, ki jo je povzročila z vojno.

DEKLARACIJA O OSVOBOJENI EVROPI: Tri velesile so se sporazumele, da bodo vsem evropskim državam zagotovile pravico, da si na podlagi atlantske listine same urejajo svoje notranje življenje, ter prevzele obveznost, da se bodo pri urejanju povojnih evropskih problemov posvetovala med seboj.

JAPONSKA: ZSSR bo stopila v vojno proti Japonski tri mesece po kapitulaciji Nemčije, za to pa bo dobila status quo v Mongoliji; obnovitev pravic, ki jih je Rusija izgubila v vojni z Japonci 1904; Južni Sahalin in sosednje otoke; Port Arthur postane sovjetsko oporišče; Kurilski otoki pripadajo Sovjetski zvezi; vzhodnokitajsko in južnokorejsko železnico upravlja sovjetsko-kitajska družba.

Pomembnejši mimo uradno objavljenih jaltskih sporazumov o nadaljevanju vojne in povojni ureditvi sveta so seveda tajni protokoli; Jalta simbolizira delitev sveta na interesne sfere, posledice tega pa so pretrsi, ki Evropi še četr stoletja po zmagi nad nacistično Nemčijo preprečujejo, da bi v Imperativu potreb današnjega časa ulovila potrebno harmonično ravnotežje.

Hirošima

Iwo Jima je majhen otok, letalska baza, kjer so se dvigala japonska letala, ki so nepadala ameriške bombe »B-29« med poletji proti deželi vzhajajočega sonca in njihova letališča na Marijanskih otokih, ki je napad na Iwo Jimo mnogo pomembni v strateškem načrtu ZDA. To je bila pravzaprav utrdba na skalnatem otoku, saj so Japonci zgradili skozi njegove vulkanske stene tunele, dolge kilometre in kilometre, tako da tudi uridnevno bombardiranje ni zrahljalo njegove obrambe.

To je bila zadnja japonska obrambna linija na osvovjenem ozemlju, zato je bila bitka za vsako ped zemlje še posebej ogrožena. Začela se je 19. februarja, ko so obalni topovi za trenutek umolkli, zadnji japonski nasprotni napad pa je zamrl

26. marca. Na dolgem seznamu ameriških žrtve je 6821 marincev.

Štiri mesece pozneje je bila objavljena potsdamska deklaracija, ki je zahtevala brespogojno kapitulacijo Japonske, toda premier Suzuki je odgovoril negativno. ZDA so se zato odločile, da bodo po 3. avgustu, takoj ko bo vreme ugodno, vrgle prvo med dvema že proizvedenima atomskima bombama na Hirošimo, Kokuro, Ni-gato ali Nagasaki. Bilo je 6. avgusta 1945 ob 8.15, ko je polkovnik Paul Tibbets spustil s teškega bombarnika »B-29« atomsko bombo nad Hirošimo. Tri dni pozneje je dru-

NAGASAKI 1945 — Grozljivi vstop v atomsko dobo

ga ameriška atomsko bomba padla na Nagasaki. Dan prej je Japonski napovedala vojno tudi Sovjetska zveza.

Zgodovinsko dejanje podpisovanja brespogojne kapitulacije imperialistične Japonske je bilo 2. septembra 1945 na ameriški vojni ladjii USS Missouri v Tokijskem zalivu. Simbolično je na jamboru visela lista ameriške zastave, ki je vibrala nad Kaptolom tistega dne, ko je Japonska napadla Pearl Harbor. Sigentcu je podpisal dva dokumenta v angleškem in japonskem jeziku, medtem ko sta dokumenti zmagali v imenu ZDA podpisala MacArthur in Nimitz, proslavljena bojovnika s pacifiške fronte.

Leto petinštrideset je dohitelo zaveznike na pragih Nemčije in zmage, ostanke Osi pa na robu agonije. Dne 17. januarja je Rdeča armada osvobodila Varšavo, ki je prej, od začetka avgusta do začetka oktobra 1944, krvavela v ubupno pogumni vstaji, medtem ko so sovjetske čete na vzhodnem bregu Visle pripravljale ofenzivo. Zadnji plaz se je utrgal februarja. Zahodni zaveznički so sprožili napad v Porenju, Rdeča armada v Pomeraniji. Prvega aprila je zahodna fronta sklenila obroč okrog nemških skupin v Porurju; 13. aprila je padel Dunaj, tri dni nato pa se je začel veliki sovjetski naskok nad Berlin. Petindvajseti april je bil priča srečanju zmagovalcev v Thorgau na Labi; Američani in Rusi so se od veselja prijateljsko objemali. Istega dne je v San Franciscu začela nastajati politična nadstavba zmage. Ustanovna konferenca Združenih narodov je tja do 26. junija gradila organizacijski sistem na temeljih reda, slonečega na »suvereni enakopravnosti« vseh članic OZN — le pet velesil (štiri dejanske in ena navidezna) je postalo skozni varnostni svet tudi mednarodnopravno »bolj enakih med enakimi«. Devetindvajsetega aprila so kapitulirale nemške armade v severni Italiji. To je zvenelo kot navček; naslednjega dne sta si v podzemeljskem bunkerju v Berlinu sama sodila Adolf Hitler s strelom v usta in Joseph Göbbels z ampulo strupa. Druge podgane so bežale s potaplajoče se ladje: Göring in Himmler skozi ujetništvo potem prav tako v samomor, vrsta manjših pa na zatožno klop v Nürnberg. Osmega maja so v Karlshorstu tudi uradno potrdili, kar je bilo v stvarnosti že očitno. Nemčija je brespogojno kapitulirala. Po devetem maju je le tu in tam še prihajalo do prask. Bobnenje je najpozneje, 15. maja, utihnilo v majhni deželi na Balkanu, ki je v tej vojni izgubila slehernega desetega prebivalca. V Jugoslaviji. Zavladal je negotov mir.

NEMCI IN Z NJIMI BELOGARDISTI ODHAJAO Slika je bila poneta v Trkiču

Pomenek z Jožetom Borštnarjem

Iz Gorice v Ljubljano

Bil je lep, sončen dan

LJUBLJANA. Kako smo te čutili in te še danes čutimo na slehernem koraku. Tedaj, ko si nam bila le brez besed oddaljena, a ti nismo smeli zapeti zaljubljene pesmi. Kjerkoli ž, ne da bi kdorkoli omenil tvoje ime, smo si bili edini, da te želimo videti svobodno, in vsi smo si želeli doživeti tisti dan. Prav vsi. Tisti, ki so te slutili na Pohorju, v Kočevskem Rogu, v Brkinih ali v Trnovskem gozdu in v gorejskih hribih. Danes, ko si se odela v pisano obleko tvoje srebrne poroke s Svobodo, si prav res še zaljša, še bolj zapeljiva...

Tako sva bržkone s prvim komandantom mesta Ljubljana Jožetom Borštnarjem čutila, ko sva se pred dnevi pogovarjala v njegovi pisarni sodnika Ustavnega sodišča Slovenije. Kdo bi si mislil, da bo danes najino srečanje v lepem delovnem kabinetu, kjer ni bilo treba od utrujenosti in morečega spanca sezuti škornjeve, da bi se noge malce dopočile, v kabinetu, kjer ni bilo treba silnih trenutkov dati ali sprejemati navodil, odredb; kjer ni bilo treba vsak hip ukrepati...

Toda komandant devetega korpusa NOV in PO Slovenije, ki se je bojeval za Trst, eden izmed prvih odbornikov Ljubljane, prvih članov mestnega odbora OF Ljubljana in komandant ljubljanskih partiznov, je bil sprva zadržan, potem pa se je sari skozi okno. Redkobeseden bo, sem si mislil. Pa le ni bilo tako...

Kakšni so bili tisti dnevi, ko je Ljubljana doživljala svoje svobodno rojstvo? Lepa je bila, morda vsem tistim, ki so jo doživljali, še lepša kot danes... 9. maja, pred petindvajsetimi leti od deseti uri, ko so prvega komandanta pričakali na Viču (vovoci) so bili že nekaj dni prej v Ljubljani, je bil prelep sončen dan. Vse je bilo na cestah. Vse v rožah, ki jih je podarila zgodnja pomlad. In čeprav je veselje teklo vsepovsod tudi v potokih (partizanom so Ljubljanci postregli s siloviko in vinom), je bil prvi komandant mesta mir in zaskrbljen. Ko je bil prestavljen štab devetega korpusa iz Trsta v Gorico, ga je poklical Boris Kidrič in mu dejal, da je imenovan za komandanta mesta Ljubljana. Malce se je bra-

nil, toda Kidriču ni bilo moč oporekati. Dobil je avtomobil, kurirja s soferjem. To je bil prvi štab mesta! V Ljubljani prav tedaj so partizani prevzemali ljubljansko radijsko postajo, se je poznalo, kje je bil nemški štab. Bil je v takratni Kazini. In ko je pred tedanjem ljubljanskim nemškimi brigadom sparkiral, sta se srečala s starim vojnim tovarišem, polkovnikom Slavkom Vrhovcem. — O, zdravo! Kaj pa ti tukaj? — Pa, ti? — Oba sta, drug drugemu, dejala, da sta postavljena za komandanta mesta. — Ce je Kidrič postavil tebe za komandanta, potem bo še držalo. Bržkone je bil nesporazum. Mene je postavil glavni štab — je dejal polkovnik Vrhovec in prepustil Jožetu Borštnarju komando in svoje ljudi. Tako je postal komandantov adjutant — Miro Počkar, načelnik štaba — Marko Pišler, komisar — Marko Peršič, pooblaščenec OZNA pa — Bojan Zaletel.

Pripoveduje Štefan Pavšič

Tudi z orožjem, če ni šlo drugače

Prvi dnevi v osvobojenem Mariboru

Prvi komandant Maribora Štefan Pavšič, ki je prišel iz Ljubljane, živi sedaj v Mariboru. Rodil se je sicer (l. 1910) v Čepovanu na Primorskem, vendar je večino svoje mladosti preživel v predmestju Ljubljane, v Zadvoru, in dvajset let kot delavec v večki papirnici. Tukaj se je tudi vključil v delavsko gibanje in se povezal s predvojnimi revolucionarji. Najbliže se je seznanil s Cirilom Mojškričem, ki je bil hkrati njegov svak.

zunaj mesta in so se pripravljali za prihod vanj. Srečali smo se torej najprej s člani teh odborov, ki so neposredno delovali kot organizatorji v mestu. Tako je naša skupina začela takoj po zasedbi prostorov postavljati organizacijo oddelkov za zavarovanje skladišč z živili, javnih ustanov in prometnih objektov, preskrbo, promet, zlati pa še razčiševalna dela in odstranjevanje min z mostov in raznih objektov. Začele so delovati tudi službe za obnovu industrije in razčiševalna dela v proizvodnih obratih, v gostinstvu in trgovini. Marjan Dolenc se je kot komandant takoj lotil organizacije mariborske brigade, v katero so se vključili številni prostovoljci, narodna zaščita, gasilci in mladina.

— Maribor je bil tedaj poln ruševin, bomb in min. Kako pa je bilo z živili? Meščani so pričakovali od nove partizanske oblasti hrano. Ste jo imeli? — Zakaj so imeli Maribor za nemško mesto, če pa so videli vašo komando in terensko organizacijo? — Najbrž je bila to dobra preteza za njihove namene glede vojnega plena. Do naših ljudi se nekateri njihovi vojaki niso najbolje vedli. Neko jutro je bilo pred našo komando ducat žensk, ki so se pritoževale... Bilo je mučno ozračje. Pripadniki naše brigade so dobili nalogo, da začno ostro ukrepati. In so tudi začeli. To pa je povzročilo alarm in prostorih pod nami. Bolgarski general, ki se je imel za pravega komandanta mesta, me je poklical na pogovor iz oči v oči... Hodila sva nekaj časa sem in tja po Slovenskem trgu, on je gonil svojo jaz pa sem mu spodbijal vse netočnosti glede nemškega mesta in naše komande v njem. Naposled je prišlo do pike. Potegnili je svojo pištolo, jaz pa svojo. In tako sva si stala nasproti, pripravljena na strel. Samo za las je manjkalo...

Z Rusi je bilo manj težav, laže smo se sporazumevali. Sicer pa jih ni bilo veliko. V tem času je rasla naša brigada, v mesto pa so prišli tudi komanda vojnega področja.

PARTIZAN ŠTEFAN PAVŠIČ

vali terenski organizatorji in člani mestnega ljudskega odbora. Ekipe za demontiranje min in bomb so se takoj lotile dela. Vse je dobro steklo, kmalu smo imeli svojo brigado, le s Bolgari niti nismo prišli na zeleno vajo. Njihov štab je bil pod nami. Zatrjevali so nam, da so samo oni komanda za mesto, dokler so tukaj. Mi smo seveda trdili svoje. Bolgarska vojska je bila pač organizirana po starem, samo menjala je bojno sestavo, svoje vsebine pa ne. Zato niso smeli kaj prida razumovanja za našo komando in našo oblast, ki se je hitro organizirala. Med pripadniki naše brigade in njihovimi enotami je kmalu prišlo do nesoglasij. Najhuje je bilo namreč, da so Bolgari razglasili Maribor za nemško mesto. To bi lahko imelo hude posledice.

kega dne je prišla na komando tudi torta, v kateri je bil strljin. Z akcijami naše brigade, OZNE in brigade KNOJ so bile kmalu prebrskane vse luknje in skrivališča. Na Tezmem je bilo ujetniško taborišče, mesto se je izčistilo. Naposled so odšli tudi Bolgari.

— Vojaška komanda je bila torej v prvih dneh tudi vrhovna oblast v mestu. Kdaj ste dobili zvezo z Ljubljano? — Pravi kmalu. Naše tehnične skupine so naglo obnovile telefonsko omrežje. Železnice so noč in dan s pomočjo prostovoljcev popravljali progo, lokomotive in vagonce, tako da je proti Ljubljani že prve dni peljal prvi vlak. V mesto so prihajali tudi voditelji iz Ljubljane. Po govoru v Ljubljani je prišel Tito. Tedaj sem ga prvkrat videl. Raportirali so mi tudi visoki oficirji Rdeče armade na čelu z maršalom Tolbuhinom. Tovariški sva čanje z njimi je bilo v restavraciji hotela Orlo in ob tej priložnosti je dobil Tolbuhin tudi naš red narodnega heroja.

— Znano je, da so Mariborčani z velikim navdušenjem poslušali tudi prvi govor predsednika slovenske vlade Borisa Kidriča in da so sploh zelo organizirano sodelovali pri čiščenju ruševin v mestu in v posameznih podjetjih. S čim pa je vaša komanda pomagala pri obnovi industrije, prometa in trgovine? — Poleg vseh številnih prostovoljnih akcij so veliko delo opravili oddelki naše komande in posamezne službe mestnega ljudskega odbora pri vračanju ukradenega premoženja v Maribor. Naše skupine in posamezniki so odhajali proti Gradcu in tudi Celovcu, kjer so s seboj vrnili plenom umikajoče se nemške vojske pobirali vse, kar so mogli. To je veliko pripomoglo, da so posamezna podjetja dobila odpeljane stroje in naprave in tako začela delati. Veliko delo so opravili tudi pripadniki tehničnih enot, gasilci in mladina pri odstranjevanju min in bomb iz ruševin in posameznih objektov. Bilo je toliko žara in delovne vne, da ju nikoli ne pozabim. Tudi žrtve so bile. Pri eksploziji orožja na vlak, ki je stal na Tezmem, je pet naših ljudi žrtvovalo življenje, da so preprečili še večjo katastrofo. Kot smo ljudje, je dosegel, so Nemci v vagonih z razstrelivom pustili tempirane granate. Kamor si pogledal, so tiste majske dni delali, kopali, čistili, obnovljali. In tako je bilo še mesece pozneje, le da je oblast prešla z vojaške komande na mestni ljudski odbor.

— V Mariboru se je torej nabralo čedalje več naše vojske in članov raznih odborov. Začela je delovati ljudska oblast. Svoje delo ste opravili. Kot vidim, vas je prišlo deset, v tednu dni pa ste imeli že brigado. Kdaj ste izročili oblast mestnemu ljudskemu odboru? — Točno se ne spominjam dneva, bilo je okrog 25. maja, morda dva ali tri dni prej. Zal se je izgubil zapisnik, ki smo ga slovensko podpisali v prostorih komande mesta. Spominjam pa se, da so bili med prisotnimi Rakuša kot prvi predsednik in Reberšek, ki mu je sledil kot drugi predsednik. Pri drugih odborov in okrožja pa so sodelovali Purnjak, Bole in Gričar in vrsta drugih. S prenosom oblasti na ljudski odbor se je začelo življenje normalizirati, naša komanda je poslej skrbelo samo še za zaščito objektov, prometa, mir in javni red. Kmalu so tudi del teh nalog prevzeli Narodna zaščita in specializirane organizacije ter vojaške enote. Naša naloga je bila prevesti oblast in jo utrditi — in to nalogo smo opravili.

— Tako se ne spominjam dneva, bilo je okrog 25. maja, morda dva ali tri dni prej. Zal se je izgubil zapisnik, ki smo ga slovensko podpisali v prostorih komande mesta. Spominjam pa se, da so bili med prisotnimi Rakuša kot prvi predsednik in Reberšek, ki mu je sledil kot drugi predsednik. Pri drugih odborov in okrožja pa so sodelovali Purnjak, Bole in Gričar in vrsta drugih. S prenosom oblasti na ljudski odbor se je začelo življenje normalizirati, naša komanda je poslej skrbelo samo še za zaščito objektov, prometa, mir in javni red. Kmalu so tudi del teh nalog prevzeli Narodna zaščita in specializirane organizacije ter vojaške enote. Naša naloga je bila prevesti oblast in jo utrditi — in to nalogo smo opravili.

— Tako se ne spominjam dneva, bilo je okrog 25. maja, morda dva ali tri dni prej. Zal se je izgubil zapisnik, ki smo ga slovensko podpisali v prostorih komande mesta. Spominjam pa se, da so bili med prisotnimi Rakuša kot prvi predsednik in Reberšek, ki mu je sledil kot drugi predsednik. Pri drugih odborov in okrožja pa so sodelovali Purnjak, Bole in Gričar in vrsta drugih. S prenosom oblasti na ljudski odbor se je začelo življenje normalizirati, naša komanda je poslej skrbelo samo še za zaščito objektov, prometa, mir in javni red. Kmalu so tudi del teh nalog prevzeli Narodna zaščita in specializirane organizacije ter vojaške enote. Naša naloga je bila prevesti oblast in jo utrditi — in to nalogo smo opravili.

— Tako se ne spominjam dneva, bilo je okrog 25. maja, morda dva ali tri dni prej. Zal se je izgubil zapisnik, ki smo ga slovensko podpisali v prostorih komande mesta. Spominjam pa se, da so bili med prisotnimi Rakuša kot prvi predsednik in Reberšek, ki mu je sledil kot drugi predsednik. Pri drugih odborov in okrožja pa so sodelovali Purnjak, Bole in Gričar in vrsta drugih. S prenosom oblasti na ljudski odbor se je začelo življenje normalizirati, naša komanda je poslej skrbelo samo še za zaščito objektov, prometa, mir in javni red. Kmalu so tudi del teh nalog prevzeli Narodna zaščita in specializirane organizacije ter vojaške enote. Naša naloga je bila prevesti oblast in jo utrditi — in to nalogo smo opravili.

— Tako se ne spominjam dneva, bilo je okrog 25. maja, morda dva ali tri dni prej. Zal se je izgubil zapisnik, ki smo ga slovensko podpisali v prostorih komande mesta. Spominjam pa se, da so bili med prisotnimi Rakuša kot prvi predsednik in Reberšek, ki mu je sledil kot drugi predsednik. Pri drugih odborov in okrožja pa so sodelovali Purnjak, Bole in Gričar in vrsta drugih. S prenosom oblasti na ljudski odbor se je začelo življenje normalizirati, naša komanda je poslej skrbelo samo še za zaščito objektov, prometa, mir in javni red. Kmalu so tudi del teh nalog prevzeli Narodna zaščita in specializirane organizacije ter vojaške enote. Naša naloga je bila prevesti oblast in jo utrditi — in to nalogo smo opravili.

— Tako se ne spominjam dneva, bilo je okrog 25. maja, morda dva ali tri dni prej. Zal se je izgubil zapisnik, ki smo ga slovensko podpisali v prostorih komande mesta. Spominjam pa se, da so bili med prisotnimi Rakuša kot prvi predsednik in Reberšek, ki mu je sledil kot drugi predsednik. Pri drugih odborov in okrožja pa so sodelovali Purnjak, Bole in Gričar in vrsta drugih. S prenosom oblasti na ljudski odbor se je začelo življenje normalizirati, naša komanda je poslej skrbelo samo še za zaščito objektov, prometa, mir in javni red. Kmalu so tudi del teh nalog prevzeli Narodna zaščita in specializirane organizacije ter vojaške enote. Naša naloga je bila prevesti oblast in jo utrditi — in to nalogo smo opravili.

— Tako se ne spominjam dneva, bilo je okrog 25. maja, morda dva ali tri dni prej. Zal se je izgubil zapisnik, ki smo ga slovensko podpisali v prostorih komande mesta. Spominjam pa se, da so bili med prisotnimi Rakuša kot prvi predsednik in Reberšek, ki mu je sledil kot drugi predsednik. Pri drugih odborov in okrožja pa so sodelovali Purnjak, Bole in Gričar in vrsta drugih. S prenosom oblasti na ljudski odbor se je začelo življenje normalizirati, naša komanda je poslej skrbelo samo še za zaščito objektov, prometa, mir in javni red. Kmalu so tudi del teh nalog prevzeli Narodna zaščita in specializirane organizacije ter vojaške enote. Naša naloga je bila prevesti oblast in jo utrditi — in to nalogo smo opravili.

— Tako se ne spominjam dneva, bilo je okrog 25. maja, morda dva ali tri dni prej. Zal se je izgubil zapisnik, ki smo ga slovensko podpisali v prostorih komande mesta. Spominjam pa se, da so bili med prisotnimi Rakuša kot prvi predsednik in Reberšek, ki mu je sledil kot drugi predsednik. Pri drugih odborov in okrožja pa so sodelovali Purnjak, Bole in Gričar in vrsta drugih. S prenosom oblasti na ljudski odbor se je začelo življenje normalizirati, naša komanda je poslej skrbelo samo še za zaščito objektov, prometa, mir in javni red. Kmalu so tudi del teh nalog prevzeli Narodna zaščita in specializirane organizacije ter vojaške enote. Naša naloga je bila prevesti oblast in jo utrditi — in to nalogo smo opravili.

— Tako se ne spominjam dneva, bilo je okrog 25. maja, morda dva ali tri dni prej. Zal se je izgubil zapisnik, ki smo ga slovensko podpisali v prostorih komande mesta. Spominjam pa se, da so bili med prisotnimi Rakuša kot prvi predsednik in Reberšek, ki mu je sledil kot drugi predsednik. Pri drugih odborov in okrožja pa so sodelovali Purnjak, Bole in Gričar in vrsta drugih. S prenosom oblasti na ljudski odbor se je začelo življenje normalizirati, naša komanda je poslej skrbelo samo še za zaščito objektov, prometa, mir in javni red. Kmalu so tudi del teh nalog prevzeli Narodna zaščita in specializirane organizacije ter vojaške enote. Naša naloga je bila prevesti oblast in jo utrditi — in to nalogo smo opravili.

— Tako se ne spominjam dneva, bilo je okrog 25. maja, morda dva ali tri dni prej. Zal se je izgubil zapisnik, ki smo ga slovensko podpisali v prostorih komande mesta. Spominjam pa se, da so bili med prisotnimi Rakuša kot prvi predsednik in Reberšek, ki mu je sledil kot drugi predsednik. Pri drugih odborov in okrožja pa so sodelovali Purnjak, Bole in Gričar in vrsta drugih. S prenosom oblasti na ljudski odbor se je začelo življenje normalizirati, naša komanda je poslej skrbelo samo še za zaščito objektov, prometa, mir in javni red. Kmalu so tudi del teh nalog prevzeli Narodna zaščita in specializirane organizacije ter vojaške enote. Naša naloga je bila prevesti oblast in jo utrditi — in to nalogo smo opravili.

ZAPISAL DRAGO VRESNIK

PRVI KOMANDANT OSVOBOJENE LJUBLJANE JOŽE BORŠTNAR

nesreče. In to je bila zadnja kompozicija, ki bi morala iz Ljubljane...

Sreča v nesreči... Sreča, zaradi neporuhenelega dela Ljubljane, nesreča — ob razmislijanju, zakaj? Zakaj so vsi transporti s strelivom in z drugim orožjem prihajali tedaj prav v Ljubljano? Kakšna sreča, da so podobne katastrofe, tako rekoč tik pred zidom, prepredili v Mariboru in Senni? Če obstajajo dvomi, bo treba na odgovor te uganke (če ga je sploh moč najti?), še počakati...

Po dobrem mesecu dni, sredi junija je ljubljanski komandant, predvojni prometnik in nekdanjem Rajhenburgu, prevzel skomando na ljubljanski železniški direkciji... IZTOK AUSEC

SMRT FAŠIZMU - SVOBODO NARODU!

Severni

APOROČEVALEC

INFORMACIJSKI VESTNIK OSVOBODILNE FRONTE - LJUBLJANSKA IZDAJA

Črna L 2-

Ljubljana, na dan osvoboditve

Štev. 1

Ob obletnici druge svetovne vojne

Vojaško-politični komentar

Te dni mineva 25 let, odkar je bila končana doslej največja — druga svetovna vojna. Po navadah se ob jubilejih ostrano v preteklost, gledamo in cenimo dogodke sedanosti in predvidevamo ali ugibamo o bodočnosti. Zato ne bomo storili nikakršne izjeme, če se bomo tudi na ta žalosten jubilej ozirali s tega sornega kota. To tembolj, ker z drugo svetovno vojno oboroženi spopadi in vojne v rasnih oblikah niso prenehale, po oborožitveni tekmi in odnosih med blokovi in velikimi silami pa zlahka in upravičeno sklepamo, da je uporaba oborožene sile v mednarodnih odnosih zavzela odločilno mesto.

V nasprotju oziroma vzporedno in sorazmerno z dosežki in razvojem človeštva rastiela uporaba in zloraba teh dosežkov za uničevalne namene. Uporaba oborožene sile in vojne postalo je vse bolj pogost, skoraj reden pojav v mednarodnih odnosih. Vojna postaja reden in splošen fenomen v očitno težnjo po totalizaciji v silah, času in prostoru. To najbolje dokazuje druga svetovna vojna v primerjavi s prvo. Tako je v prvi svetovni vojni sodelovalo 36 držav z 72 odstotki ozemlja, z 1,5 milijardami prebivalstva oziroma 75 odstotki od skupnega števila prebivalstva na svetu. V drugi svetovni vojni pa je bilo udeleženih 61 držav z 96,9 odstotka ozemlja ter 2,1 milijarde ali 96,8 odstotka prebivalstva. V prvi svetovni vojni je bilo mobilizirano 70 milijonov ali 5 odstotkov prebivalstva, v drugi pa 110 milijonov ali 5,2 odstotka. O totaliziranju vojne pove še več podatke, da so v prvi svetovni vojni izvajali operacije na ozemlju 14 držav in zajele 3 odstotke vsega ozemlja sveta, medtem ko so v drugi svetovni vojni operirali na ozemlju (in v zraku) 40 dežel ali na 22 odstotkih vsega ozemlja sveta. Temu je še dodati svetovna morja, in zračni prostor nad nimi. Ti podatki kažejo po eni strani, kakšen obseg je zavzela vojna kot sredstvo za razreševanje mednarodnih nesprotij, po drugi strani pa izpričujejo, kakšen ogrožen napredek so v borbi 20 letih napravila vojaška tehnika in sredstva za množično uničevanje. Ni dvoma, da se je ta tehnika po drugi svetovni vojni razvijala v geometričnem zaporedju od vedno bolj naprednih protivojnih. Zato ni dvoma in tudi ni fraza, da bi nova svetovna vojna pomenila propad naše civilizacije. Čeprav so posledice druge svetovne vojne relativno kmalu odstranjene, vseeno že ta vojna nakazuje to smer s splošnega vzajemnega uničenja, atomske gobe nad Hirošimo in Nagasakijem pa to nevarnost nedvomno potrjujejo.

Razen milijonov ljudi, ki so bili neposredno udeleženi v drugi svetovni vojni, je bila hkrati ta vojna vojna ogromnega števila tista stran, ki je imela vedno materialne potencialne in boljše zaledje. Za kakšne količine in ekonomske potencialne gre, kažejo podatki o številu tankov in letal, ki so jih v letu vojne proizvedle osrednje udeležene sile (v 100):

Sovjetska zveza:									
tanki	—	10	30	30	—	90			
letala	8,5	10	8	18	30	25	99,5		
ZDA:									
tanki	—	4,25	24	29,5	17,5	12,6	88		
letala	8	19,3	47,8	86	96	47	302,7		
Velika Britanija:									
tanki	—	1,3	4,8	8,6	7,4	8	—	30	
letala	15	20	23,6	26,2	29,2	12	126,2		
Nemčija:									
tanki	—	1,6	3,7	6,1	12	19	3,9	46,6	
letala	10,8	11,7	15,5	25,5	39,8	8	111,5		

Številke potrjujejo znano dejstvo, da lahko proizvajajo sodobna orožja v zadostni količini samo gospodarsko najbolj razvite in močne dežele, medtem ko so druge odvisne od glavnih proizvajalcev. Ti podatki tudi kažejo, kako velike količine vojnega materiala je bilo treba izdelati, da bi si zagotovili premoč in zmago. Za izkušnje iz druge svetovne vojne so pokazale, da so za tisoč operativnih letal za prve bojne črte zagotovili letno proizvodnjo 20.000 letal. Iz teh podatkov tudi izhaja, kako pomembna sta bila za zmago zahodni gospodarski potenciali ter varno zaledje zahodne hemisfere. Vprašanje pa je, ali bi ob sodobnih sredstvih za uničevanje in rušenje bila možna tolikšna proizvodnja sorodno dejstva, da varnega zaledja ni več. Sodobna vojna s številno in najsodobnejšo tehniko bi bila verjetno zelo kratka, zato pa tembolj uničujoča in v njej bi celo namočneše države na unormalno proizvodnjo težko računale. Vseeno so je s tem v zvezi zanimiv primer Nemčije, kjer je proizvodnja, kljub aversivnemu bombardiranju in premoči v zraku, nenehno rasla ter 1944. leta dosegla največjo raven.

Osebe s posebnimi materialnimi in tehničnimi potenciali pa kažejo še šte-

vilni drugi podatki. V drugi svetovni vojni je izšlo iz tiskarn 80 milijonov ljudi. Od tega jih je na bojiščih padlo blizu 20 milijonov, v slednji pa je izgubilo življenje 30 milijonov civilnega prebivalstva. Skupno je padlo okoli 4 odstotka vsega prebivalstva. Tudi materialne izgube so bile ogromne. Skupni materialni vojni izdatki vseh držav so ocenjeni na 1117 milijard dolarjev. Če dodamo še posebne, ostriome posredne izdatke, potem pa je druga svetovna vojna stala okoli 4.000 milijard dolarjev, to pa je 20-krat več kot v prvi svetovni vojni. Vojskujoče se dežele so za vojne potrebe porabile 60 — 70 odstotkov narodnega dohodka. Sicer pa že prej navedene številke o letalih in tankih povedo, za kakšno in kolikšno tehniko so bili ti izdatki potrebni. Naj še dodamo, da je šest glavnih vojskajočih se držav izdelalo 780.900 letal, 300.000 tankov in na milijone topov, minometov in pehotnega orožja. Seveda so bile tudi izgube ogromne. Tako so nekatere dežele imele v letalstvu te izgube:

Japonska	59.822 letal
Nemčija	92.656 letal
ZDA	261.826 letal
Velika Britanija	96.400 letal

Skupno so torej štiri države izgubile 508.704 rasilčnih letal. Po nekaterih ocenah je samo trgovska mornarica izgubila blizu 34 milijonov brutno reg. ton ladjevalja.

Udeležba druge in tretje svetovne vojne tehnike je nenehno rasla. Tako je v zadetku druge svetovne vojne na enega vojska prišlo 1,5 — 2 konjske moči vseh motorjev, da bi se ob koncu vojne ta številka povzpela na 20 konjskih moči po vojsku. Enote so se v vojni modernizirale tako, da se je ob zmanjšanju števila (do 50 odstotkov) povečala njihova ognjena moč za 15 do 18-krat. Na vzhodni fronti 1941. leta je bilo na 1 km fronte povprečno 2 — 7 tankov, medtem ko je to število v 1945. letu naraslo na sto.

Silovit razvoj pri opremljanju armad s najmodernejšimi sredstvi se je v povojnem obdobju v senci oborožitvene tekme, ob hladni in vroči vojni še bolj intenzivno nadaljeval. Z množično izvedbo atomskega in raketnega orožja pa je prišlo v politiki in strategiji novo obdobje, ki se od prejšnjega bistveno razlikuje. Tudi ostalo oklasično orožje se je tako izpopolnjevalo, da se bistveno razlikuje od tistega v drugi svetovni vojni. Po 25 letih so armade velikih sil glede na oborožitev, opremo in organizacijo kaj malo podobne tistim iz druge svetovne vojne. To najbolje pokažejo naslednji podatki: področje iz druge svetovne vojne je stala nekaj milijonov dolarjev, moderna, povojna oklasična mornarica blizu 22 milijonov dolarjev, na je drski pogon 44 milijonov dolarjev, jedrska podmornica in raketna spolarisa pa okrog 280 milijonov dolarjev. Pa še en primer: ameriški bombnik B-29 je druge svetovne vojne je stal 680.000, povojni B-52 pa stane blizu 9 milijonov dolarjev. Podobnih podatkov bi lahko našli še veliko in iz njih bi lahko sklepali samo to, kar lahko sklepamo že na primeru druge svetovne vojne: vojna in oborožitev sta vse bolj dragi in nesmiselni zadevi, ki se v miru hudo bremenita gospodarstvo, deformirata družbo in hkrati pripravljata njeno uničenje. Po drugi strani pa sta moderna oborožitev in sodobna armada v pravem pomenu besede privilegiji najbogatejših in najmočnejših dežel.

Videz je, da je takšen razvoj dal nemejano moč tehniki in tiskim deželam, ki imajo sodobno vojaško tehniko. Postavilo se je vprašanje obrambnih možnosti in sposobnosti malih in velikih dežel osrednje Evrope. Če se je znova vprašanje, ki so ga načeli že pred drugo svetovno vojno in na katero je tudi ta vojna dala odgovor. Ksalo je in kaže, da so Slovenci, vosemestnik, skrbno in deželo, ki nimajo na vojno sodobne tehnike, neobčutili, nemočni pred tehnično močnim nasprotnikom. Vendar je to samo navidezna dilema, na katero sta že dala odgovor druga svetovna vojna in povojni razvoj. Ob popolnoma različnih pogojih glede oborožitve, opreme, organizacije in izurjenosti so zmagovali in zaslužili največje slavbi To so v drugi svetovni vojni pokazali mnoga narodnoosvobodilna gibanja, nastala pa v Evropi: Jugoslavija, Grčija, Albanija, v Aziji Kitajska, Indokinca in Koreja. Po vojni se je to vprašanje ponovno postavilo v Indiji, Alžiriji, Jemenu, Čini in na Kubi in ostali v Južni Ameriki. Vseh teh primerov in vseh narodnoosvobodilnih bojev, ki so jih vodili ljudje, ki niso imeli sodobne tehnike, ni mogoče naštetiti. Vseeno pa je jasno, da so ljudje, ki nimajo sodobne tehnike, v vojni mogoče zmagati, če imajo močnejši duhovni in organizacijski potenciali in če so pripravljeni na žrtve. Vseeno pa je jasno, da so ljudje, ki nimajo sodobne tehnike, v vojni mogoče zmagati, če imajo močnejši duhovni in organizacijski potenciali in če so pripravljeni na žrtve.

Videz je, da je takšen razvoj dal nemejano moč tehniki in tiskim deželam, ki imajo sodobno vojaško tehniko. Postavilo se je vprašanje obrambnih možnosti in sposobnosti malih in velikih dežel osrednje Evrope. Če se je znova vprašanje, ki so ga načeli že pred drugo svetovno vojno in na katero je tudi ta vojna dala odgovor. Ksalo je in kaže, da so Slovenci, vosemestnik, skrbno in deželo, ki nimajo na vojno sodobne tehnike, neobčutili, nemočni pred tehnično močnim nasprotnikom. Vendar je to samo navidezna dilema, na katero sta že dala odgovor druga svetovna vojna in povojni razvoj. Ob popolnoma različnih pogojih glede oborožitve, opreme, organizacije in izurjenosti so zmagovali in zaslužili največje slavbi To so v drugi svetovni vojni pokazali mnoga narodnoosvobodilna gibanja, nastala pa v Evropi: Jugoslavija, Grčija, Albanija, v Aziji Kitajska, Indokinca in Koreja. Po vojni se je to vprašanje ponovno postavilo v Indiji, Alžiriji, Jemenu, Čini in na Kubi in ostali v Južni Ameriki. Vseh teh primerov in vseh narodnoosvobodilnih bojev, ki so jih vodili ljudje, ki niso imeli sodobne tehnike, ni mogoče naštetiti. Vseeno pa je jasno, da so ljudje, ki nimajo sodobne tehnike, v vojni mogoče zmagati, če imajo močnejši duhovni in organizacijski potenciali in če so pripravljeni na žrtve. Vseeno pa je jasno, da so ljudje, ki nimajo sodobne tehnike, v vojni mogoče zmagati, če imajo močnejši duhovni in organizacijski potenciali in če so pripravljeni na žrtve.

IVAN FRANKO-IZTVK

Ljubljana

očiščena fašistov, in nacistov, ozdravljena žalostnih tvorov narodnih izkoreninjenecov, prerrojena po prelitih krvi njenih najzvestejših sinov, prekrvašena z duhom novega časa

pozdravlja
zmagovito Rdečo Armijo, nositeljico svobode, bratstva ter enakosti, dolgo pričakovano nado vseh ponižanih in razžaljenih
pozdravlja
v trpečih dneh prerrojeno, v boju prekaljeno in preizkušeno, v veri v vstajenje narodov utrjeno Jugoslovansko Armijo
pozdravlja
svoje sinove — slovenske partizane in patizanke, najzvestejše čuvarje slovenske zemlje, najzvestejše kovarje slovenske svobode, našemu srcu najbližje tvorce nove dobe
pozdravlja
zastopnike Armad zavezniških držav, zaščitnike zaslužjenih in trpečih narodov.

Živela Jugoslovanska Armija — Živel maršal TITO
Živela Rdeča Armija — Živel maršal Stalin
Živela Zavezniška Vojska — Živel Truman —
Živel Churchill in Slava Rooseveltu

Naša skupna volja bodi: BODIMO!

Pozdravljena jugoslovanska vojska na osvobodilni slovenski zemlji! Pridi s oljko mladika miru, ki naj vzreje v novi dobi za novo delo v poštenosti in pravčnosti, v trudu in zmoju, v spoštovanju resnične svobode, ki jo v tem, da radi služimo pravičnim zakonom in pridni skupnosti. V to skupno težnjo naj nas ne draži nobeno nasilje — vse naj bo sad neolagan, nesebične ljubezni.

Hočemo!

Fr. S. Finžgar.

Bodimo domovine vredni

Velika in svobodna Slovenija, naš najstarejši narodni spomin iz davnih dni — Zedinjena Slovenija, prva poklična listina iz časov narodnega prebujanja — Slovenija, že od nekdaj oprta na bratovsko groso in krvi v življenje. Pozdravljena!

Saj veno: narodi in države se porajajo in: prerajajo in: trpljenju. Hudi časi sejejo zmedo in strah, ločijo ljudi in hlapce in svobodno, terjajo: upornikov in mučenecov — a: tudi občujejo in osvobajajo. Vsega: bratkega smo izkusili že

mero, zato se otrešimo sene in strasti, stopimo dostojno na prag svobode, ki naj bo luč, svetla, ki naj dviga, draži in ustvarja naj: lepša dela. Najlepše delo je dober in plemenit človek, sam Bog ga je takega ustvaril.

Svoboda, Pravica, Dobrota so nedeljive — vse ena sama. Tako bodi v novi Sloveniji, tako so hoteli

Frano Koblar

Zahvaljeni, rešitelji, in iz veselih src pozdravljeni

Ura JE prišla! Ura, ki so jo s koprcenjem pričakovali milijoni!

Padli so okoli z rok, da se morje v svobodi skleniti k zahvalni molitvi!

Apokaliptična zver se je kakor volkodlak zagrizla v zemljo in izginila!

Strahna pest Pravice ji je zlonilca: tilnik za bogokletni napuh in nezalisan krevčičnost, s kakršno so njeni kremplji dolga leta trgali izmučeno telo Evrope!

Meč v roki Pravice ste bili tudi vi, »tolovaji«: naši in naši rešitelji!

Zahvaljeni, rešitelji in iz veselih src pozdravljeni!

Ob strani velikih TREH ste vi, sinovi malega naroda, otrebili naše drevo tujeja mrčesa! Ste ga v brezprimernem samozrtvovanju zalivali s srčno svojo krvjo, da se bo moglo iznova razrasti in raztegniti veje do: širših obzorij!

Po svobodnih tleh gmi danes korak vaših železnih vrst, nad vami

naši največji duhovi Prešeren in Levstik, Jan. Ev. Krek in Iv. Cankar, za tako Slovenijo so klesali kamen in ginčali svoj trud tudi vsi mali narodni delavci. Za tako domovino so umirali junaki in mučenici teh dni. To domovino bodimo vredni vsi — utvrim v večno zahvalo, živim v novo življenje!

Frano Koblar

Naš vodja — maršal TITO

Slušal smo, du na iskren belcu jaha, da konja in jezdeca jedrna nese perot, in kadar nasprotnik se najbolj zmagami baha, zahteva skoz vrste, njegove svobodno pot.

Deželo svoje si Nemci in Talijani, razudijo zemljo kakor pobitega vola, on stoji na Možakliji, in z njim njegovi zbrani, ne boji se puške ne prokletega v Bégunjah kola.

Goré odpro mu svoje zelene hrane, on brani pred lujcem njih huj šunečo raso, zaseka prehode, preplavi premogovne jame, za razbojnika kričen čuva narodu last.

O brezumno dolgo deževje v jesenski žalostni čast in v mesecini po snegu begotni sledov! Lisjki-lajež in škripajoči mraz, da po srhko, osrečeno dlako treso se volkovi!

O naši sinovi in braje in očetel „Kaj boš, ti razčapani šušec z životom prergranim, bos!“ kanala kriči. On izpelje jih v mladostje, njegova vera vsem zoprnostim je kos.

Zavzame otoke, primorje, Trst in Gorico, čvrti mejnike stare v tla zagodi, v Ljubljano prinese na zlati vaji pravico, zasopel se, nespočit na sever odhiti.

Razločne braie v eni meji stne, svoboda zavrženo vnovič ustoliči, pred nami preprago bodočnosti razgne: planine sijó, razgibani v soncu rajajo griči!

med radosno delo ubrano se pčje oglaš, iz podrin domovi rasto med gostimi vrsti, plavži buče, živine tere: se pada, pšenica kozolce žibi, kot mački so grozdi na trti. —

Glavé so dvignjene, jasno sleterno lice, v krvniki ogabimi boj izbojevan, na stečaj zatohle odpirajo se temnice, veseli sprevod se snuje v jutrišnji dan. —

Zdaj pa prelij se mi, pesem, v rahel, prerahel dih, čez gomile zaplavaj, da komaj zgame se travica ponudjanja, in s tihó solžo orási spomin vseh njih, ki duša pod tihó jim, rušo o svobodi sanja.

Oton Zupančič

JUTRO

Ljubljana pozdravlja osvoboditelje

Narodna vlada Slovenije

DEVETI MAJ 1945. DAN SVOBODE NE LE ZA LJUBLJANCANE, MARVEČ ZA VSE SLOVENCE IN JUGOSLOVANE. MARŠKAJ OD TISTIH TRENUTKOV JE POZABLJENEGA, OSTALI PA SO DOKUMENTI, SLOVENSKE POROČEVALECE (ZGORAJ), NATISNENI 8. MAJA V TRSTU, JE OBVESTIL BEALČE, DA SO LJUBLJANO OSVOBODILI 2E 7. MAJA, V BLANIKOVJI TISKARNI SO NATISNILI SE PRED PRIHODNOM ENOT JUGOSLOVANSKE ARMADE »RDEČEGA«: SLOVENSKEGA POROČEVALCA (V SREDINI) IN GA ZARADI AKTUALNOSTI DATIRALI: »LJUBLJANA NA DAN OSVOBODITVE«. TAKO SEBNI UREDNIŠKI ODBOR JUTRA«: SO BILI DOBRO POJČENI O VSEH NAJNOVEŠIH DOGODKIH DOMA IN NA TUJEM, LE DA SO UREDNIKI JUTRA«: BOLJŠEM, SAJ SO ŠTEVILKO UREDILI V NJEGOVIL ZGODOVINI BILI NA 9. MAJEM 1945.

